ARCHEOLOGIE IN LIMBURG

48
juni
1991

Hoofdredacteur: H.J. Eggen / Uitgave: Archeologische Vereniging Limburg / Redactieadres: Ambyerstraat-Z 109, 6225 AD Maastricht / Telefoon: 043-638976 / Prijs per nummer: f 5,00

Voorzitter AVL: J.M. Prakken / Secretariaat AVL: Rijksweg-Zuid 42, 6131 AP Sittard / Giro: 3480900 t.n.v. Archeologische Vereniging Limburg

Romeinse vondsten uit de dorpskern van Heel

Wim Hupperetz - Nijmegen

In het najaar van 1989 werd in de Dorpstraat te Heel een nieuw riool aangelegd. Tijdens de werkzaamheden zijn ter hoogte van Dorpstr. 70 (fig.1:A) Romeinse resten aan het licht gekomen. Helaas zijn daarvan alleen een aantal amfoorfragmenten (bruin met rode binnenzijde) bekend. De rest is verdwenen tijdens de werkzaamheden.
De amfoorfragmenten (afb. F24, 1:8) maakten deel uit van een amfoor type Dressel 7-11 (gereconstrueerd afgebeeld) of Dressel 14 (2). Deze amforen werden gemaakt in Zuid-Spanje en gebruikt om vissausen in te vervoeren (3).
Gealarmeerd door deze vondst werden de verdere rioleringswerkzaamheden op verzoek van de Gemeente Heel door de ROB archeologisch begeleid.
Onder leiding van A. Horbach (ROB) en J. Schreurs, met medewerking van schrijver dezes, werden enkele archeologische sporen blootgelegd.
Tijdens een dergelijke 'kijkoperatie' werd een zak met Romeins aardewerk, afkomstig uit de achtertuin van Dhr. Geenen (Dorpstraat 70) (fig.1:B) bij bovengenoemde afgeleverd. Het scherfmateriaal was tijdens het omspitten van de tuin naar boven gekomen. Waarschijnlijk zit hier een Romeinse cultuurlaag op een diepte van ca. 50 cm.
Hier volgt een selektie uit dit materiaal (inv. nr. 3604A):

(vorm / soort / kenmerk / type / datering / afbeelding.)

* kookpotfragment, handgevormd, grijs (reducerend gebakken). Vanvinckenroye 27; vroeg-claudisch (Ib) (afb. B1)
* randscherf, 'honingpot' gladwandig (glw) witgeelbakkende klei. Stuart 146; IId-IIIA (afb. D1)
* kruikhals, glw, geelbruinbakkende klei. Stuart 125; Id-IIa of IId-IIIa (afb. D2)
* bodemfragment kruik, glw witgeelbakkende klei/oranje deklaag
* randscherf, kom rww bruinbakkende klei. Stuart 201; I-III (afb. E1)
* randscherf, kom rww bruinroodbakkende klei. Gose 495; IIA (afb. E2)
* randscherf, kom rww grijs (reducerend gebakken). type "? (afb. E3)
* randscherf, kookpot rww bruinroodbakkende klei (rose engobe). Stuart 210A; 70-105 (afb. E4)
* dekselbodem, rww witte aarde/rode deklaag. Gose 557; Caligula (afb. E5)
* wrijfschaalrand, dikwandig (dkw) witgeel/grijze kern; stempel (retro): GAVN/GAM-ENN(F) (afb. J5 1:1) Stuart 149; 40-120 (afb. F1)
* idem, dkw wit/grijs. Stuart 149; (afb. F2)
* idem, dkw rose/grijs. Stuart 149; (afb. F3)
* idem, dkw bruin; stempel: BRARIATVS (afb. J6, 1:1). Stuart 149; (afb. F4)
* idem, dkw bruin/grijs. Stuart 149; (afb. F5)
* doliumrand, dkw wit/grijs (zwartgelakte rand). Gose 356; augusteïsch (afb. F6)
* wandscherf, dolium, dkw bruin (met versiering) (afb. F7)
* amfoorrand, dkw bruine aarde. Stuart 141; 40-105 (afb. F8)

Terra Sigillata kom DM.37 (afb. A4) tekening A. Horbach.

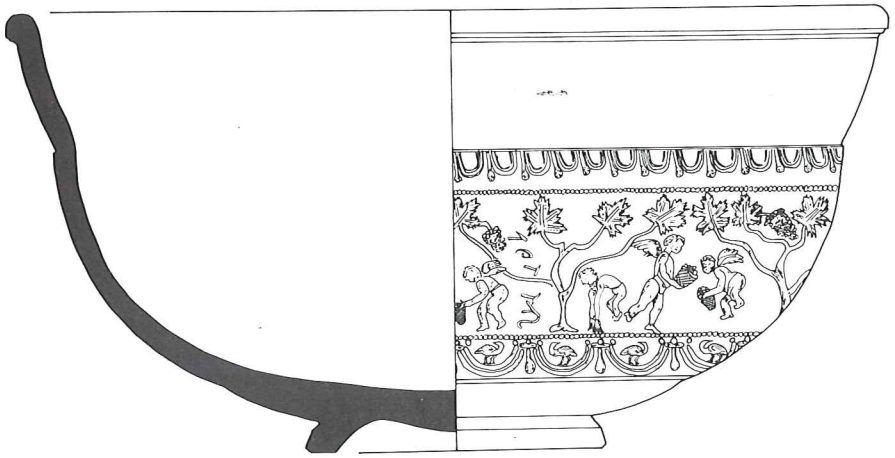

Het veel voorkomende wrijfschaalstempel BRARIATVS kan worden toegewezen aan een werkplaats in Pont-sur-Sambre (Dep. Nord) in de buurt van Bavai. Het bedrijf produceerde onder deze naam vanaf het einde van de eerste eeuw tot ca. 180 (4).

Het tweede stempel, GAVN / GAMENN(F) (ecit) is moeilijk 'leesbaar' door de vele samentrekkingen van letters (ligaturen) die mogelijk zijn. Dit stempel is verder bekend van vindplaatsen in en rond het Maasdal (5): Venlo, Cuyk, Hoogeloon, Halder (6) en Geistingen (B) (7). Over de datering en de produktieplaats valt weinig te zeggen.
Tijdens het onderzoek in de Dorpstraat (nrs. 66-72) (fig. 1:C) werden enkele Romeinse (afval)kuilen aangetroffen. Daarnaast kwamen vele losse vondsten aan het licht. Een selektie uit deze vlakvondsten zal als een geheel worden behandeld. Vervolgens zal de inhoud van drie kuilen afzonderlijk worden besproken.

Losse vondsten werkput 1 en 2 (inv.nr. 3587A):

* bodemfragment, terra sigillata(ts)-beker zuid-Gallisch (zg). Drag. 30; claudius-vespasianus. (afb. A1)
* wandscherf, ts-kom zg. Drag. 29 (versierd); I
* bodemfragment, ts-bord oost-Gallisch (og). Drag. 18/31; (afb. A2)
* fragment, ts-bord midden-Gallisch (mg). Drag. 25; (afb. A3)
* bodemfragment, ts-kom zg, stempel: MOMO (afb. J1, 1:1), identieke stempels in Stuart 1976 p.29 nr. 191/192 (La Graufesenque: Claudius/Nero). Drag. 27; Ib-c
* bodemfragment, ts-bord zg, stempel: (OFIC)MACCAR. (afb. J2, 1:1), identieke stempels: Stuart 1976 p.29 nr.161/163 en Vermeulen 1932 pl. 20,39 (La Graufesenque: Tiberius/Nero); werkte voornamelijk ten tijde van Claudius, Frere 1972 p. 224; Ib
* randfragment, handgevormd, roodbruin kurkurn (plantaardig gemagerd = pg). Holw. 94a; IA (afb. B2)
* rand/wandfragment, handgevormd, roodbruin kurkurn (pg.). Holw. 94a; (afb. B3)
* rand/bodemfragment, handgevormd, roodbruin/zwart kurkurn (pg). Holw. 94a; (afb. B4)
* randfragment, zwart gepolijst terra nigra (tn)-beker. Holw. 17 (sparretak-motief); Ib-c (afb. B5)
* bord, met overhangende lip, zwart tn, stempel (radiaal geplaatst): onleesbaar (afb. J3, 1:1). Holw. 77b; Ia-c (afb. B6)
* kom, grijs tn. Holw. 77b; Ia-c (afb. B7)
* wandfragment, zwart met (passer)versiering tn. Hulst 1988 p. 190 afb. 9, vgl London ware Marsh 1978 type 44.1 (imitatie Drag. 29); IIA (afb. B8)
* bekerfragment, ga-w/o. Stuart 2; Id-IId (afb. C1)
* bekerfragment, ga- witbakkende klei/donkere deklaag (w/d). Gose 201; IIIB (afb. C2)
* kruikfragment, glw geelbakkende klei. Stuart 109; IIa (afb. D3)
* randfragment, 'honingpot' glw geelbakkende klei. Stuart 146 (afb. D4)
* komfragment, rww oranjebruin. Gose 497; IIb-III (afb. E6)
* kookpotrand, rww grijs (reducerend gebakken). Stuart 201A (afb. E7)
* kookpotrand, rww geelbakkende klei/oranje deklaag. Stuart 201B (afb. E8)
* kookpotrand, rww grijs (reducerend gebakken). Stuart 203; va. IIb (afb. E9)
* kookpotrand, rww rood/grijze kern (oxyderend gebakken). Stuart 210A (afb. E10)
* bordfragment, rww bruin/grijze kern. Stuart 216; 70-105 (afb.E11)
* dekselrand, rww witbakkende klei/grijs gesmookt. (afb. E12)
* dekselrand, rww witbakkende klei/rode deklaag. (afb. E13)
* dekselrand, rww roodbakkende klei. (afb. E14)
* dekselrand, rww geelbakkende klei (gat in handvat). (afb. E15)
* dekselrand, rww grijs gesmookt. (afb. E16)
* dekselrand, rww geelbakkende klei. (afb. E17)
* dekselrand, rww witbakkende klei. (afb. E18)
* wrijfschaalrand, dkw wit/grijze kern. Stuart 149 (afb. F9)
* doliumrand, dkw roodbruin/grijs. (afb. F10, 1:1)

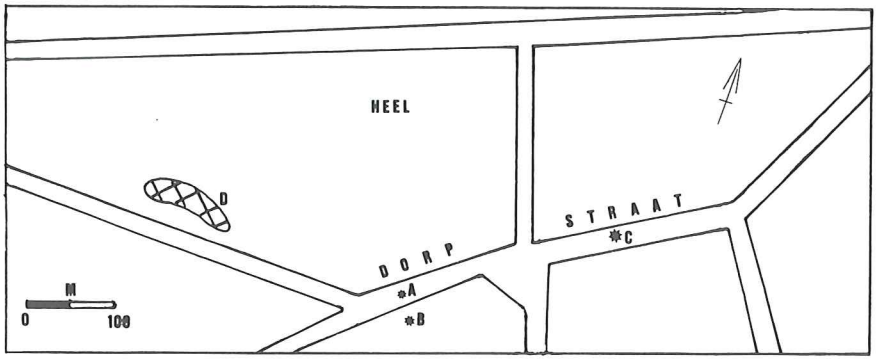

Afb. 1. Romeinse vondsten uit de dorpskern van Heel.

* idem, dkw bruinrood/grijs. (afb. F11, 1:8)
* idem. dkw bruinrood/grijs (zwart gelakte rand). (afb. F12, 1:8)
* idem, dkw rood/grijs. (afb. 13 1:8)
* idem, dkw bruin/grijs. (afb. F14 1:8)
* kruikamfoorrand, dkw bruingeelbakkende klei (2-delig oor). Stuart 132A (afb. F15)
* wandscherf, dkw witgeelbakkende klei (arcering) dia. ca. 40 cm. Type ? (afb. F16)
* scharnierfibula, naald ontbreekt, brons. Vgl. Haalebos 1986 fig. 42, 25 - 27 (afb. G1, 2:3)
* boogfibula, (?), naald ontbreekt, brons (afb. G2, 2:3)
* boogfibula, naald ontbreekt, brons. Vgl. Haalebos 1986 fib. 40, 11-13 (afb. G3, 2:3)
* armbandfragment (?), versierd, brons. (afb. G4)
* speld, brons. (afb. G6) vgl. ANRW II 12.3 p. 446 abb. 20,5 (grafvondst Namur)
* munt van Claudius (41 - 54 n.Chr.) geelkoper (messing) gebruikelijk voor dupondii; vz. buste van Antonia (moeder van de keizer) met het haar in een vlecht samengebonden (ANTONIA) AVGVST(A), achter het hoofd de klop: PRO, kz. Claudius als offerpriester staande naar links met in rechterhand een schep-lepel en zijn linkerhand in zijn zijde (TI CLAVDIVS CAES)AR AVG P M TR P IMP-S-C. RIC I 1984 p. 127, 92; Roma ca. 41/50 n. Chr.
* munt van Claudius geelkoper (messing); waarschijnlijk identiek aan vorige munt; meer gesleten en zonder klop. RIC I 1984 p. 127/129, 92 / 104; Rome 41/54 n. Chr.

De vlakvondsten uit werkput 1 en 2 laten een keur aan aardewerk zien. Opvallend is de Belgische waar die voor een groot gedeelte uit de vóór-Flavische tijd, dus voor 70, dateert. Op grond van dit aardewerk én de zuid-Gallische terra sigillata, kan men de bewoning te Heel (CATVALIVM ?) vanaf het tweede kwart van de eerste eeuw verwachten (8).

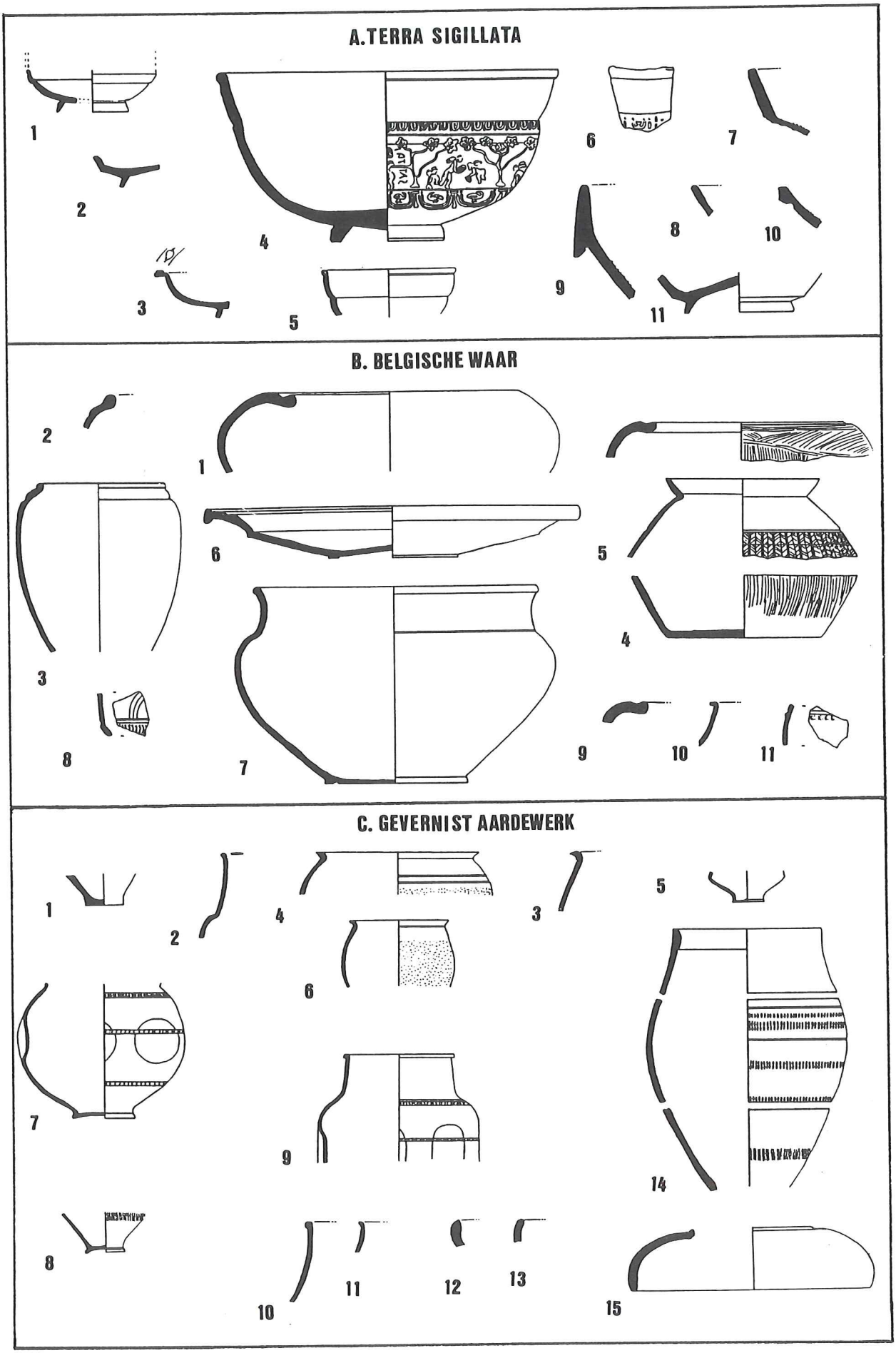
A. TERRA SIGILLATA
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
B. BELGISCHE WAAR
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
C. GEVERNIST AARDEWERK
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15

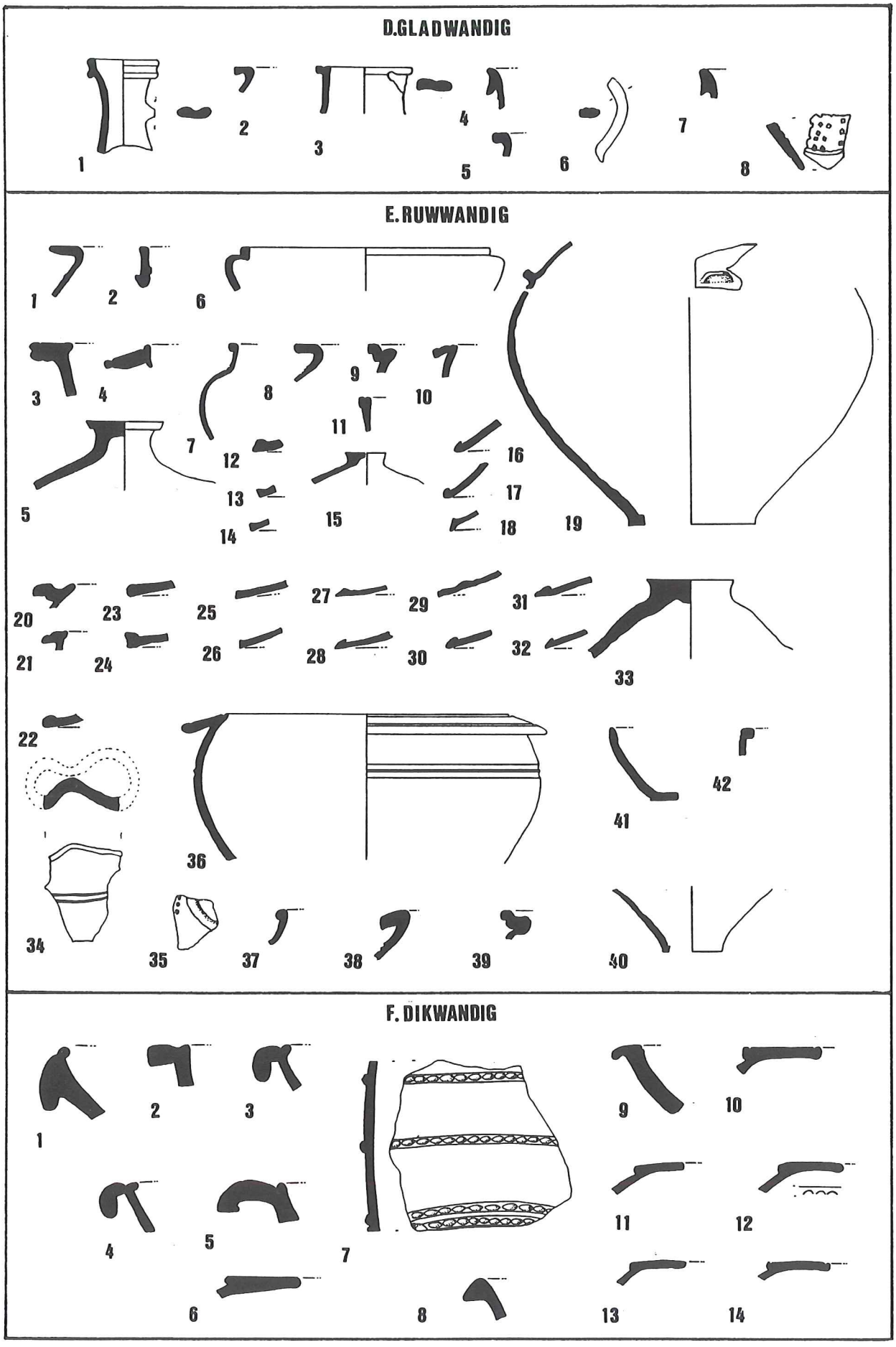
D.GLADWANDIG
1
2
3
4
5
6
7
8
E.RUWWANDIG
1
2
6
3
4
8
9
10
11
7
12
13
14
15
16
17
18
19
5
20
23
25
27
29
31
21
24
26
28
30
32
33
22
36
41
42
34
35
37
38
39
40
F.DIKWANDIG
1
2
3
9
10
4
5
7
11
12
6
8
13
14

Verder is het grote aantal doliafragmenten opmerkelijk. Enkele scherven (o.a. afb. E8) van witbakkende klei hebben een oranje deklaag; dit kenmerk is ook bekend uit Heerlen (9). Een wandfragment (afb. B8) van een tn-kom met (passer)versiering (10) is eveneens bijzonder te noemen.
De scharnierfibulae dateren in Nederland globaal na 70 tot in het midden van de tweede eeuw (11).
De twee munten van Claudius zullen in de tweede eeuw waarschijnlijk niet meer in omloop zijn geweest; een van de munten is voorzien van een klop (een soort waarborg) die waarschijnlijk in deze streken is aangebracht.
Een selektie uit de vondsten afkomstig uit *kuil 1* (werkput 2 spoor1; inv. nr. 3587 A):

* fragment, ts- kom og, versierd en voorzien van graffito: SATTO F. Drag. 37; IIA (afb. A4)
* wandfragment, ts-beker mg. Drag. 27; Id-IIa (afb. A5)
* rand, handgevormd, zwart kurkurn (pg). Holw. 94a (afb. B9)
* randfragment, gevernist aardewerk (ga) - witte aarde/donkere deklaag (w/d) (zandbestrooiing). Stuart 2 (afb. C3)
* deukbekerfragment, ga-w/d (zandbestrooiing). Stuart 2 (afb. C4)
* bodemfragment, ga- 'Qualitätsware'. Stuart 2 (afb. C5)
* randfragment, ga- 'Qualitätsware'. Stuart 2 (afb. C6)
* bodem/wandfragment, rww grijs gesmookt. Stuart 205 (gezichtsurn); 70-105 (afb. E19)
* komfragment, lichtblauw glas, vertikale ribben. Isings 67c; Ib-II (afb. H1)

In deze kuil ontbreekt het ruw- en dikwandige aardewerk grotendeels. Het glas en het terra sigillata behoort tot het meer luxueuze servies.
De ts-kom (Drag. 37) is afkomstig uit een atelier van SATTO in N/O Frankrijk; deze werkte nauw samen met SATVRNINVS (12). Terra sigillata onder deze naam werd achtereenvolgens geproduceerd te Boucheporn (Flavische periode), Chémery (90-150/160), Blickweiler (125/130 - 140/150) en Mittelbron (140/150-ca. 175 ook met CIBISVS (13). Op grond van een aantal kenmerken kan het te Heel gevonden fragment worden toegewezen aan het atelier in Chémery; de parellijn (G1), de kleine druiventros (V40), de vogel (A5),de amor met emmer (P14), de typische kromming onder de voet (14) en de graffito SATTOF (15) komen alleen in Chémery voor.

Het wandfragment (E19) behoort waarschijnlijk tot een gezichtsurn, hoewel het gevormde uitsteeksel een merkwaardige vorm heeft. Deze gezichtsurnen zijn betrekkelijk zeldzaam. De kuil is te dateren in het begin van de tweede eeuw.

Een selektie van de vondsten afkomstig uit *kuil 2* (werkput 2 spoor 3; inv. nr. 3587A):

* randfragment, ts-kom og, eierlijst: DEXTER, werkzaam in Trier. Drag. 37; IId (afb. A6)
* randfragment, ts-wrijfschaal og. Drag. 45; IId-IIIa (afb. A7)
* randfragment, tn-kom. Holw. 25f; Ib-c (afb. B10)
* bekerfragment, gevernist aardewerk-'Qualitätsware' (grijze kern). Stuart 6; (afb. C7)
* kruikhals + oor, glw donkerbruinbakkende klei. vgl. Stuart 110 (afb. D4)
* oor, glw witbakkende klei (4-delig). vgl. Stuart 102 (afb. D5)
* kookpotrand, rww roodbakkende klei. Stuart 203 (afb. E20)
* kookpotrand, rww grijs gesmookt. Stuart 210 (afb. E21)
* dekselrand, rww roodbakkende klei/paarse deklaag. (afb. E22)
* doliumrand, dkw bruin/grijze kern. (afb. F17 1:8)
* doliumrand, dkw rood/zwarte kern. (afb. F18 1:8)

het aardewerk uit deze kuil kent globaal een datering van eind tweede eeuw / begin derde eeuw. De kruikhals (afb. D4) komt dicht in de buurt van Stuart 110 maar wijkt qua gebruikte klei af.

Een selektie van de vondsten afkomstig uit *kuil 3* (werkput 2 spoor 4; inv. nr. 3587A):

* wandfragment, ts-kom og. Drag. 33; IIb-d (afb. A8)
* randfragment, ts-wrijfschaal og. Drag. 45; IId-IIIa (afb. A9)
* randfragment, ts-wrijfschaal og. Drag. 44; IId-IIIa (afb. A10)
* bodemfragment, ts-bord og, stempel: onleesbaar (afb. J4 1:1). Drag. 18/31; (afb. A11)
* wandfragment, tn, horizontale nopjesband(en) (afb. B11)
* bekerfragment, ga-'Qualitätsware'. Gose 206; III (afb. C9)
* bekerfragment, ga-w/d. Stuart 4; 120 - 200 (afb. C10)
* bekerfragment, ga-'Qualitätsware'. Gose 200; (afb. C11)
* bordfragment, ga-w/okerkleurige deklaag. Stuart 10; (afb. C12)
* bordfragment, ga-w/rode deklaag. Stuart 10; (afb. C13)
* bekerfragment, ga-geelbakkende klei/paarsgrijze deklaag, arcering in min. 5 banden. vgl. Stuart 6 en Vanderhoeven 1973 p. 387 afb. 2,6. (afb. C14)
* kraagfragment, van kraagkom, ga-geelbakkende klei/gele sliblaag (opgebracht met kwast?). Gose 260; Stuart 22; Id (afb. C15)
* wandfragment, van zeef, glw witbakkende klei. Stuart 152; (afb. D7)
* dekselrand, rww roodbakkende klei. (afb. E24)
* idem, rww grijs gesmookt. (afb. E25)
* idem, rww witbakkende klei/paarsgrijze deklaag. (afb. E26)
* idem, rww witbakkende klei/paarsgrijze deklaag. (afb. E27)
* idem, rww grijs gesmookt. (afb. E28)
* idem, rww witbakkende klei. (afb. E29)
* idem, rww witbakkende klei. (afb. E30)
* idem, rww grijs gesmookt. (afb. E31)
* idem, rww donkergrijs gesmookt. (afb. E32)
* idem, rww witgrijs bakkende klei. (afb. E33)
* randfragment, van kan met ingeknepen tuit, rww witbakkende klei/ paarse deklaag. Stuart 214A; (afb. E34)
* wandfragment, rww bruinbakkende klei, witte barbotine versiering. Brunsting 4b2; Id-II (afb. E35)
* kookpotrand, rww witbakkende klei/grijspaarse deklaag. Stuart 210A; (afb. E36)
* kookpotrand, rww donkergrijs gesmookt. Stuart 201A; (afb. E37)
* kookpotrand, rww roodbakkende klei. Stuart 201B; (afb. E38)
* kookpotrand, rww witbakkende klei/grijspaarse deklaag. Stuart 203; (afb. E39)
* bodemfragment, rww roodbakkende klei. (afb. E40)
* bodemfragment, rww grijsbakkende klei/grijspaarse deklaag. Stuart 216; (afb. E41)
* komrand, rww geelbakkende klei/paarse deklaag. Stuart 211; (afb. E42)
* doliumrand, dkw witbakkende klei, twee groeven op de rand. (afb. F19)
* wrijfschaalrand, dkw rosebakkende klei. Stuart 149; (afb. F20)
* wrijfschaalrand, dkw wit/grijze kern. Stuart 149; (afb. F21)
* kruikamfoorrand, dkw witbakkende klei, ooraanzet (2-delig). Stuart 132A; (afb. F22)

Stuart, P., 1977,
Gewoon aardewerk uit de Romeinse legerplaats en de bijbehorende grafvelden, Rijswijk

Vanderhoeven, A., 1980,
De Gallo-Romeinse wrijfschaalstempels in België, onuitgegeven licenciaatsverhandeling Kath. Universiteit Leuven

Vanderhoeven, M., 1973,
Een Romeinse begraafplaats te Overpelt (Belgisch Limburg) in: W.A. van Es (red.) Archeologie en Historie, Bussum p. 383-391

Vanvinckenroye, W., 1967,
Gallo-Romeins aardewerk van Tongeren, Tongeren

Vermeulen, W.G.J.R., 1932,
Een Romeinsch grafveld op den Hunerberg te Nijmegen, Amsterdam

Werff, J.H., van der, 1984,
Roman amphoras at Nijmegen in: BROB 34 p. 347-387

Willems, W.J.H., 1986,
Archeologische kroniek van Limburg over het jaar 1985 in: PSHAL 122 p. 204-246

Noten:

1. Dit artikel kon alleen tot stand komen dankzij de inzet van Fun Horbach (ROB) en José Schreurs. Voor de adviezen met betrekking tot het terracottafragment, de wrijfschaalstempels, het aardewerk en de munten is de auteur dankbaarheid verschuldigd aan respectievelijk G. van Boekel, J.E. Bogaers, J.K. Haalebos en R. Reijnen (allen verbonden aan de Katholieke Universiteit van Nijmegen).
De vondsten bevinden zich in het Prov. Depot Bodemvondsten te Maasticht. Het amfoorfragment bevindt zich in het Gemeentehuis van Heel.
De tekeningen J5 en J6 werden gemaakt door A. Horbach; de overige tekeningen werden door schrijver dezes gemaakt en zijn 1:4 afgebeeld, tenzij anders vermeld in de tekst.

2. Van der Werff 1984, p. 360

3. Van der Werff 1984, p. 361

4. Vanderhoeven 1980, p. 46

5. Bogaers (1974) vermoedt dat de produktieplaats in het Maasdal moet worden gezocht.

6. Bogaers 1974, p. 109

7. Gevonden tijdens de opgraving van een grafveld; mondelinge mededeling H. Heymans (Maaseik)

8. Tijdens een onderzoek in 1985, eveneens aan de Dorpstr. werd op een diepte van 80 cm. een Romeinse cultuurlaag aangetroffen; de vondsten wezen destijds op een bewoning vanaf de Flavische Tijd; Willems 1986, p. 225

9. Bloemers / Haalebos 1973, p. 267

10. Hulst (1988) spreekt van een uitgesproken voorbeeld van kleinschalige produktie met een beperkte regionale afzet. Als mogelijke produktiecentra noemt hij Halder en Cuyk. Filtzinger 1972, p. 19 geeft enkele paralellen (Tafel 31,6 en 31,7) uit Neuss en noemt bovendien twee paralellen in Keulen.

11. Haalebos 1986, p. 47

12. Lutz 1970, p. 21

13. Lutz 1970, p. 29

14. Lutz 1970, p. 191

15. Lutz 1970, p. 40

16. Vergelijk Van Boekel 1987, p. 712

17. Van Boekel 1987, p. 684 en 693

18. Noelke 1981, p. 307-308

19. Hupperetz 1989, p. 22

Maastricht-Klinkers, een opgraving op de Caberg (slot)

Liesbeth Theunissen,
IPL-Leiden

Het niet-bandkeramische materiaal

- Limburg aardewerk
Op de site zijn 41 scherven van Limburg aardewerk aangetroffen. Het begeleidende bandkeramische aardewerk is in drie gevallen als vroeg in te delen. De scherven behoren tot minstens zeven verschillende potten. De parallelle groeven vormen spar- of visgraatmotieven. Een aantal potten heeft doorboorde randen. Ook Holwerda heeft tijdens zijn onderzoekingen op de Caberg Limburg aardewerkscherven gevonden.

- Rössen-aardewerk
Een andere oppervlaktevondst betreft een verweerd scherfje met een zogenaamde "Furchenstich"-versiering. De ze versieringsvorm is kenmerkend voor de Rössen-cultuur.

Lithisch materiaal

Herkomst
Uit de uitgewerkte vondstcomplexen van de bandkeramische kuilen zijn in totaal 2724 stuks vuursteen te voorschijn gekomen. Er zijn vier vuursteensoorten te onderscheiden: Rijckholt-, Rullen-, Valkenburg- en lichtgrijs Belgisch (Haspengouw-) vuursteen.
De meest voorkomende soort is van het Rijckholttype, hierna volgt Rullenvuursteen en de lichtgrijs Belgische vuursteen.
Een klein percentage is Valkenburgvuursteen. Het gebruik van haspengouwvuursteen lijkt vooral in de late fase van de bandkeramiek toe te nemen. Opvallend bij deze soort is dat primaire bewerkingsproducten zoals decortificatieafslagen en kernvernieuwingsstukken niet ontbreken. Dit vuursteen is zeer waarschijnlijk in zijn oorspronkelijke knolvorm vanuit België getransporteerd.

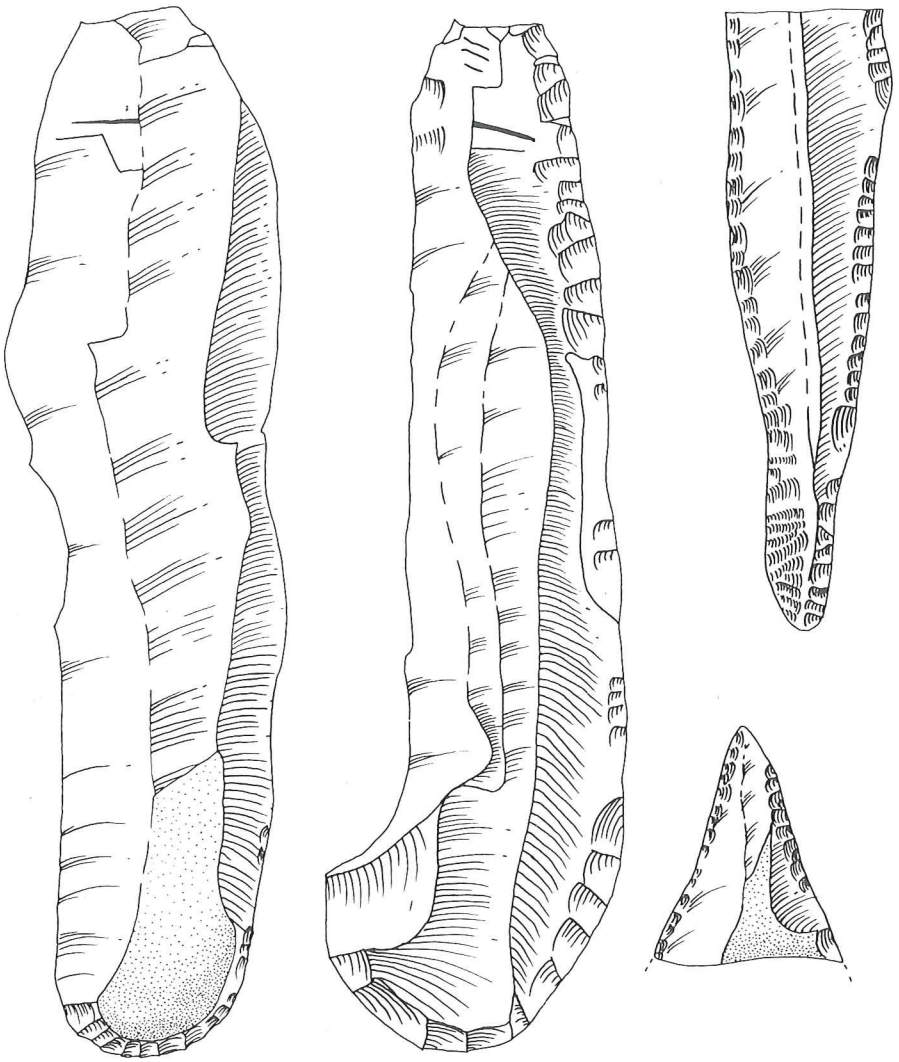

De afbeeldingen in dit artikel zijn enkele vuurstenen werktuigen uit de Michelsberg fase (1:1)

Samenvatten kan gesteld worden dat het bandkeramische vuursteen uit Maastricht-Klinkers typologische en technologisch weinig van andere bandkeramische sites verschilt.

Michelberg fase

Er zijn negen Michelsberg vondstconcentraties in de groeve Klinkers aangetroffen. Hiervan zijn er vier beschreven: in totaal 6518 gr. aardewerk en 84 stuks vuursteen. In twee gevallen was er sprake van een kuil.
In de meeste scherven is kwarts- en potgruisverschraling zichtbaar. De witte kwartsdeeltjes zijn in het algemeen matig grof (3-7 mm). Vuursteen- of zandverschraling is niet waargenomen.

Een vijftal randscherven is "versierd"; twee scherven zijn vlak onder de rand met een scherp voorwerp van buiten naar binnen net niet geperforeerd, zodat aan de binnenkant een uitstulpinkje ontstond. De gaatjes aan de buitenkant zijn weer dichtgesmeerd. Dit type versiering wordt "Lochbuckel" of "boutons au repoussé" genoemd. Bij twee andere scherven is de dubbelgeslagen rand, de zogenaamde "Tupfenleist" met vinger- of nagel- of spatelindrukken versierd.
Er zijn drie verschillende potten gereconstrueerd (Afb. 6), waarvan twee met een geknikt profiel. Er is een, uit een rol opgebouwd oor, aangetroffen. De diameters zijn: pot a 28 cm, pot b 39 cm.

Lithisch materiaal

Grondstof
Er zijn vier verschillende vuursteensoorten te onderscheiden; Rijckholt-, Rullen-, Valkenburg- en lichtgrijs Belgische vuursteen. De meest gebruikte vuursteensoort is van het type Rijckholt. De tweede vuursteensoort is Rullen. Lichtgrijs Belgische vuursteen is de derde vuursteensoort. Tenslotte is er één artefact van valkenburgvuursteen aangetroffen.

Werktuigtypen (afb. 7)
Het meest voorkomende werktuigtype is een krabber (N=7), meestal gemaakt op grote afslagen en klingen. De steil uitgevoerde retouche beperkt zich niet tot het distale einde, maar loopt meestal vrijwel rond. Naast klingen (N=4) en afslagen (N=5) met eenvoudige retouche komen ook twee spitsgeretoucheerde klingen voor, de zogenaamde spitsklingen. Beide zijden van de kling hebben een grove, steile retouche. Ook zijn in Maastricht-Klinkers vijf bijlafslagen aangetroffen. Tenslotte zijn er drie spitsen en drie klopstenen gevonden. De afgebeelde klingkrabbers zijn 13.5 cm lang.

Datering
Het aardewerk is op grond van een aantal Chasséen-elementen, de geknikte profielen, de "Lochbuckels" en de "bakplaatfragmenten" in de late fasen van de Michelsberg periode te plaatsen. De "Tupfenleiste" en de tulpbekervormen zijn echter typische Michelsbergelementen.

Bewoningscontinuïteit

De site Maastricht-Klinkers is in het neolithicum waarschijnlijk viermaal in gebruik geweest: éénmaal in de vroege bandkeramische periode, éénmaal in de late periode en éénmaal in de Rössen-fase en éénmaal in de Michelsbergfase.

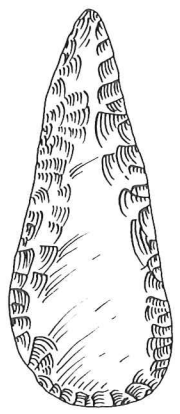

Drie bronstijdsporen, waaronder twee identieke kuilen met rechte wanden zijn het bewijs voor gebruik van deze site in de bronstijd. De ijzertijdpatronen tenslotte zijn talrijk en bevatten veel materiaal, zowel organisch in de vorm van verbrande eikeltjes en gerst als complete potten, delen van bronzen armbandjes en een kleien masker. Structuren uit deze periode zijn helaas niet aangetroffen.

Het opgraven van de site Maastricht-Klinkers was één van de laatste kansen om de resten van prehistorische bewoning op de Caberg vast te leggen.

Opmerking
Dit artikel is een uittreksel van een grote scriptie van Liesbeth Theunissen. Deze scriptie bevindt zich onder dezelfde titel in het archief van het IPL te Leiden.

Literatuurlijst

Disch, A. 1971/1972: Pre- en protohistorische vondsten op de Caberg te Maastricht. In: *Jaaroverzicht Archeologische Werkgemeenschap Limburg* 1971/1972, 33-47.

Gabriel, I., 1979: Studien zur Tonware der bandkeramik in Westfalen und Nordhessen. *Bonner Hefte 20.*

Holwerda, J.H., 1935: *Geschiedenis van Nederland.* Deel 1, Amsterdam, 25-26.

Modderman, P.J.R., 1970: Linearbandkeramik aus Elsloo und Stein. *Analecta Praehistoria Leidensia 3,* Leiden.

Roebroeks, J.W.M., 1989: *From findscatters to early homonid behaviour: a study of middle palaeolithic riverside settlements at maastricht-Belvédère (The Netherlands).* (proefschrift), Leiden.

Sangmeister, E., 1950: Die steilwandige Becher in der Hessischen Linearbandkeramik. In: *Praehistorisch Zeitschrift 35,* 48-61.

Sprenger, J., 1948: Beknopt overzicht der voor- en vroeghistorische oudheden en hun vindplaatsen in de gemeente Maastricht. In: *O.M.R.O.L.* 29, 15-42.

Archeologisch project heuvelland Zuid-Limburg

J. en D. Franzen en
H.J. Janssens

De laatste jaren wordt er door particulieren en wetenschappelijke instituten de nodige aandacht besteed aan de prehistorie van het heuvelland Zuid-Limburg. Ook amatuer-archeologen dragen hun steentje bij tot de kennis van de prehistorie in deze regio. Reeds tientallen jaren wordt er deels individueel, deels in groepsverband, archeologisch onderzoek in de meest verschillende vormen uitgevoerd. Zo is er de laatste jaren ook door de auteurs van dit artikel het nodige werk verricht, vooral in de vorm van archeologische veldkartering.
Wat betreft de prehistorie neemt Zuid-Limburg euregionaal een belangrijke positie in.
Met zijn rijke natuurlijke voorkomens van goed determineerbare vuursteensoorten en andere steensoorten

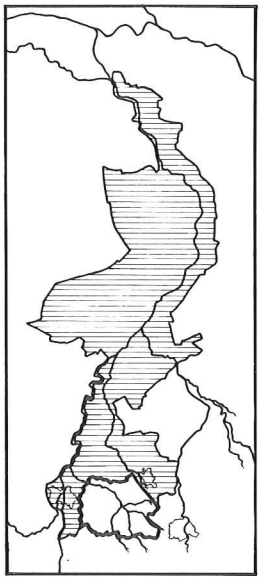

Fig.1. Het niet gearceerde deel is het werkgebied van de amateurs.

neemt het heuvelland zelfs een centrale plaats in binnen West-Europa. We weten inmiddels dat van hieruit een omvangrijke distributie van grondstof tot ver buiten onze regio, in de meest verschillende perioden, heeft plaatsgevonden. Steeds meer van waarde bij het methodisch onderzoek van stenen artefacten wordt dan ook, naast het bepalen van een werktuigcurve, het bepalen uit welke grondstof/steensoort een artefact vervaardigd is.
Een verkregen vuursteenspectrum verschaft ons informatie over het hoe en waar van de plaats, waar de grond-

Fig. 2. Midden- en Laat-Neoliticum, vindplaatsen (vpl)

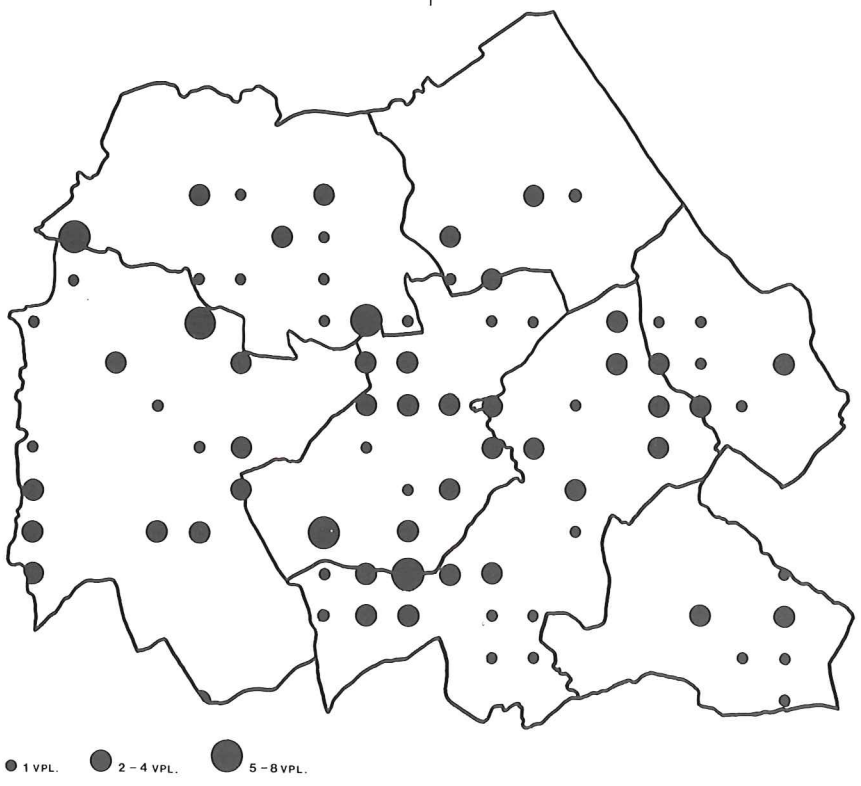

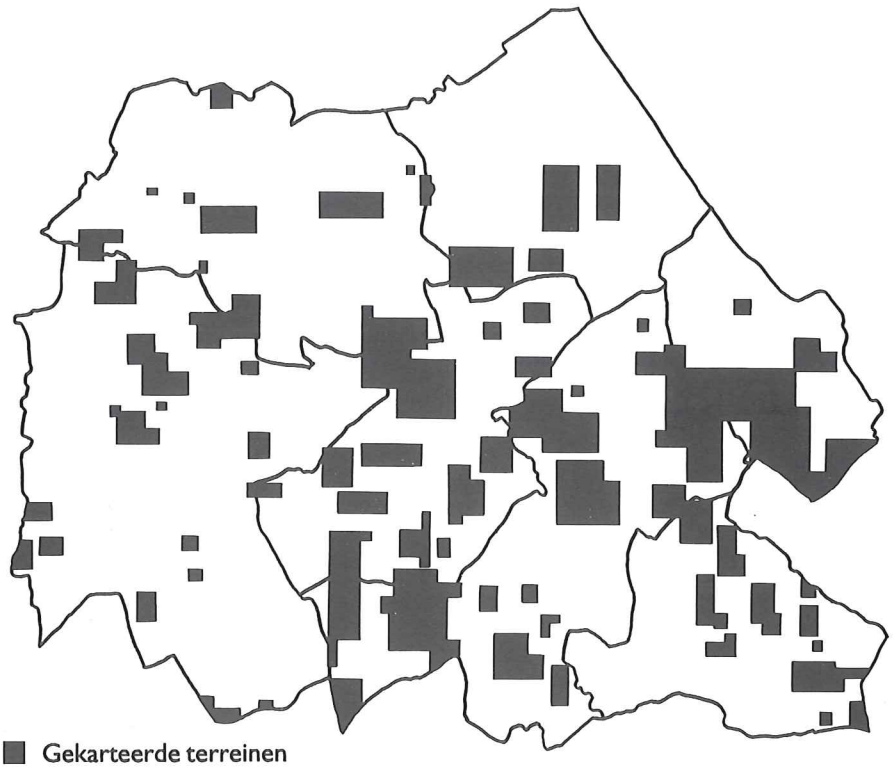

Fig. 3. Onderzochte terreinen in het Heuvelland.

stof verzameld en of geexploiteerd werd.
Mogelijk kan er door grondstofanalyse een beter beeld verkregen worden over de wijze waarop grondstof, halffabrikaat of eindprodukt op ateliers, kampementen, of nederzettingen terechtkwamen.
Gegevens over exploitatie-omvang en de distributiepatronen kunnen een hulpmiddel gaan vormen bij het interpreteren van prehistorische sites. Een verkregen grondstofspectrum, bepalend voor een periode of cultuur, vormt zo ook een onmisbare informatiebron voor het dateren van prehistorische sites.
Grondstoftypelogie neemt aldus, naast de artefactentypologie, een belangrijke plaats in binnen het archeologisch onderzoek.

Voor een goed onderzoek is het uitermate van belang dat zo nauwkeurig mogelijk gekarteerd wordt. Artefacten uit vondstconcentraties moeten bij elkaar gehouden en de vondstverspreiding zo mogelijk tweedimensionaal in kaart gebracht. Vooral gidsartefacten dienen nauwkeurig op kaart ingetekend te worden, om een zo optimaal mogelijk beeld te verkrijgen van de archeologische situatie aldaar.
Als gevolg van landbouw en erosie zullen artefacten zeer zeker in de loop der eeuwen over grote of minder grote afstanden verplaatst zijn. Toch hebben recente opgravingen aangetoond dat een systematisch uitgevoerde kartering en data, die hieruit voortvloeien, sterk overeenkomen met de opgravingsgegevens. Archeologisch onderzoek heeft duidelijk aangetoond dat de vondstdichtheid van oppervlaktevondsten goed te overdragen is op het vondstverspreidingsbeeld van de grondsporen in een opgravingsvlak.

Het agressief landbouwbeleid en de erosie die hier mee gepaard gaat, zal er in de kortste tijd toe leiden dat de meeste archeologische sites, voor zover zij nog niet aangetast zijn, voor goed zullen verdwijnen.
In het heuvelland zijn in het bijzonder de typische archeologische lokaties, zoals de heuvelruggen, de hellingen en de plateauranden bedreigd. Het ziet er voor de toekomst niet naar uit dat hier enige verandering in zal komen.
Ook het archeologisch onderzoek, in de vorm van opgravingen, heeft in de laatste jaren binnen deze regio weinig aan omvang toegenomen. Ook hier ziet het er voor de toekomst niet al te rooskleurig uit. Vanuit dit oogpunt menen wij dat in het belang van de archeologie, kartering op de meest wetenschappelijk verantwoorde manier dient uitgevoerd te worden. Voorlopig vormen de gegevens die uit een goede landesaufnahme voortvloeien een van de belangrijkste infromatiebronnen voor ons archeologisch bodemarchief.

(vp I) De auteurs beschikken wat betreft het heuvelland Zuid-Limburg over een uitvoerige documentatie van een groot aantal prehistorische vondstcomplexen. Het Midden- en Laat-Neolithicum wordt al op zijn minst door 200 vindplaatsen vertegenwoordigd (fig. 2).

De vindplaatsen uit die periode variëren van een vondstdichtheid van 1 tot 200 artefacten per hectare, tot vondstcomplexen met een dichtheid van 1000 tot 15000 vondsten per hectare.
Grote delen van het heuvelland werden door de auteurs in meer of mindere mate intensief onderzocht en in kaart gebracht (fig. 3).

(V3) De auteurs die tot een samenwerking zijn gekomen, genoemd: "Archeologisch Projekt Heuvelland Zuid-Limburg", hopen in de toekomst hun bevindingen in de vorm van korte, informatieve berichten voor hun collega's toegankelijk te maken in dit tijdschrift.
Wij hopen dat onze ideeën de nodige respons zullen krijgen, uit zowel de vakwereld als van de zijde van de amateurs.

Fig. 1, 2 en 3 door J. en D. Franzen

Jaarverslag Archeologische Vereniging Limburg over 1990

Bestuur:

In 1990 kwam het algemeen bestuur vijf maal bijeen, het dagelijks bestuur onderhield regelmatig contact. Drs. H. Stoepker was op enkele bestuursvergaderingen aanwezig.

Op het einde van het verslagjaar was het bestuur als volgt samengesteld:

J.M. Prakken, Heerlen,
Voorzitter

E.W.M. Verheggen-Crousen, Sittard,
secretaris

J.P. de Warrimont, Geulle,
penningmeester

H.J. Eggen, Maastricht,
hoofdredacteur

H. Hage-Kallen, Sittard,
ledenadministratie

C. Houben, Roermond,
beheerder verenigingsbibliotheek

W. Dijkman, Maastricht; F. Engelen, Sittard; P. Hermans, Nederweert; M. Heijmans, Weert; F. Kraayenhagen, Heerlen; A. Lupak, Roermond; en W. Luys, Reuver, allen bestuursleden.

In november 1990 heeft penningmeester G. Smeets zijn achtjarige taak overgedragen aan J.P. de Warrimont.

Lezingen:

Gedurende het verslagjaar werden de leden uitgenodigd voor de volgende lezingen:

4 januari, Heerlen:
Dr. H. Cüppers - "De thermen van Trier" op invitatie van de Stichting Vrienden van het Thermenmuseum Heerlen.

21 januari, Venlo:
Archeologie en de materiële cultuur van de Middeleeuwen in Nijmegen, door Drs. J.R.A.M. Thijssen.

11 februari, Venlo:
Ausgrabungen in Duisburg, Archäologiscen Sequenzen aus fünfzehn Jahrhunderten (400-1900), door Dr. G. Krause.

18 maart, Venlo:
Antiek glas - vondsten en restanten, door J.P. Kottman.

Deze drie lezingen, in een serie van vier, werden in samenwerking met het Goltziusmuseum gehouden op zondag. Gezien de belangstelling voor herhaling vatbaar.

20 maart, Heerlen:
Het leven 10.000 generaties geleden, problemen en interpretaties, door Dr. W. Roebroeks.

2 april, Roermond:
Archeologie in Roermond II, door H. Ewalds, T. Lupak en J. Scholten.

2 april, Maastricht:
De conclusies uit de opgravingen in de St. Servaas, door Drs. T.A.S.M. Panhuysen.

26 april, Sittard:
Selinous, speerpunt in een Europees-Aziatische controverse, door Dhr. J. Glaser.

17 september, Horst:
Vuursteen door alle eeuwen, door F.H.G. Engelen.

8 oktober, Heerlen:
De vuursteenexploitatie in Egypte door Prof. Dr. P.M. Vermeersch.

28 november, Venray:
Opgravingen nabij de R. 73 door Dhr. Krist (ROB).

Deze lezingen werden georganiseerd in samenwerking met de kringen van het LGOG.

Ledenaantal:

Het aantal leden onderging een daling, die te wijten was aan niet voldoen van de contributie, terwijl we eveneens een vijftal afmeldingen ontvingen, voortvloeiend uit onvrede met publicaties in ons tijdschrift. Het verlies werd gecompenseerd door dertien nieuwe aanmeldingen in 1990 en negen met ingang van 1991. Zodoende bereikten we het totaal van 409, waarvan 195 tevens lid van het LGOG zijn.
Van de buitenlandse leden stonden er 8 geboekt in België en 3 in Duitsland; Engeland, Frankrijk en de U.S.A. telden ieder een lid.

Archeologie in Limburg:

Van de vier afleveringen waren de nrs. 43 en 44 nog voorzien van een kleurenomslag en omvatten elk 20 pagina's. Vervolgens nam H.J. Eggen het hoofdredacteurschap over van F. Engelen en introduceerde een nieuwe lay-out, drie koloms met een kleiner lettertype. Hierdoor was het mogelijk op 16 pagina's meer tekst te brengen dan in eerdere afleveringen met 20 pagina's. Naast deze winst werden tevens de drukkosten lager en kon een noodzakelijke contributieverhoging worden voorkomen.

Tevens onderging de redactie een flinke uitbreiding. De hoofdredacteur werd geassisteerd door W. Dijkman, F. Engelen, P. Hermans en J.P. de Warrimont, tevens bestuursleden en G. Creemers (Tongeren) en G. Soeters (Maastricht).

Aflevering 45 verscheen in de nieuwe gedaante, met uitgebreide literatuurbespreking en tentoonstellingsnieuws. Aflevering 46 bracht 4 pagina's extra door een groot aanbod aan copie. De redactiegroep vergaderde regelmatig.

Bibliotheek:

In goed overleg werd op 1 oktober onze, wat moeilijk bereikbare bibliotheek van Sittard overgebracht naar de Gemeentelijke Archiefdienst in Roermond. Mevr. Hage-Kallen werd, na jarenlange zorg voor de boekenadministratie, opgevolgd door Dhr. Houben te Roermond.

Financiën:

In afwachting van het accountantsonderzoek van onze rekening-courant bij het LGOG kan voorlopig worden vastgesteld dat inkomsten en uitgaven elkaar in evenwicht hebben gehouden.

Bestuursactiviteiten

Het bestuur was vertegenwoordigd op de voor- en najaarsvergaderingen van het LGOG te Venray en Gennep en op de bespreking Commissie LGOG 150 te Roermond. Contact met het bestuur A.W.N. vond plaats te Nijmegen, de contactdagen Limburgse Correspondenten R.O.B. te Venlo en Sittard werden bijgewoond, evenals de openingen van tentoonstellingen te Venlo, Heerlen, Reuver, Maastricht, Tongeren en Sittard.

Voor leden van de A.W.N. werden, tijdens veldcursussen in Zuid-Limburg, lezingen en excursies georganiseerd. Lopende opgravingen in de beide Limburgen werden regelmatig bezocht. Correspondentie betreffende archeologische zaken werd gevoerd met de Provinciale en Gedeputeerde Staten en het Gemeentebestuur van Sittard. Met de provinciaal archeoloog vond voortdurend contact plaats. De begeleidingscommissie provinciaal archeoloog kwam in het verslagjaar niet bijeen.

De voorzitter,
J.M. Prakken

De secretaris,
E.W.N. Verheggen-Crousen

Limburgsensia

Archeologische kroniek voor de beide Limburgen

AVAVCIA in Wyck

Op 25 januari 1991 werd bij de opgraving van het Société Céramique-terrein in Maastricht een bronzen munt ontdekt. De doorsnede was ongeveer 1,5 cm. en het gewicht 3,5 gr. Aan de ene zijde is een naar links georiënteerd paard te zien, aan de andere een swastikamotief van vier paardekoppen, die voortkomen uit een centrale knop en omgeven zijn door drie cirkels.

Dergelijke munten staan bekend als AVAVCIA-munten, omdat sommige exemplaren deze letters als opschrift dragen.

Ze komen voor in geheel N.W.-Europa met een duidelijke concentratie in het Maas- en Rijngebied en worden toegeschreven aan de Aduatuci, de Tungri of de Ubii. Dit zijn stammen, die genoemd gebied ten tijde van de Romeinse verovering bevolkten. In Nederland zijn ze goed vertegenwoordigd in het oostelijk rivierengebied, m.n. in Nijmegen. Als enige Limburgse vindplaatsen worden in een artikel over Keltische munten uit Nederland (Roymans & van der Sanden, 1980, p. 186) Heerlen (5x) en Horn/Beegden (1 exemplaar) genoemd.

Na deze publicatie is op het Mabroterrein in Maastricht in 1981 nog een AVAVCIA-munt gevonden (van de Vin & Panhuysen, 1983, p. 122).

Het begin van de muntslag ligt zeker vóór 9 v. Chr. (Roymans & van der Sanden, 1980, p. 225) en de productie loopt door tot in de regeringsperiode van keizer Tiberius.

In Tongeren komen de AVAVCIA-munten zelfs nog voor in de brandlaag van 69 na Chr. (mondelinge mededeling A. Vanderhoeven, feb. 1991). Het is vooralsnog onduidelijk of hier sprake kan zijn van opspit.

Zowel de Italische terra sigillata als de AVAVCIA-munten kunnen als gidsfossielen voor de Augusteïsche-Tiberische periode beschouwd worden. Ze zijn de overblijfselen van de vroegste Romeinse aanwezigheid in Maastricht.

Wim Dijkman

Bibliografie:

Roymans, N. & van der Sanden, W., 1980, Celtic coins from the Netherlands and their Archaeological Context, BROB, 80, 173-254

Vin, van der, J.P.A. & Panhuysen, T.A.S.M., 1983, Romeinse en vroegmiddeleeuwse munten uit een stadskernopgraving in Maastricht, De Beeldenaar, no. 4, 3-7

Geleen

Sinds 2 april is een groep van ca. 25 studenten van het Instituut voor Prehistorie te Leiden o.l.v. prof. dr. Louwe Kooijmans gestart met een onderzoek naar nederzettingsplannen van de bandkeramische cultuur op het Janskamperveld te Geleen. Temidden van woningbouwactiviteiten is een terrein van ca. 4 ha. nog beschikbaar voor onderzoek. Een aantal aanduidingen van grote en kleinere woningen zijn inmiddels aan het daglicht gebracht, voornamelijk uit de oudste periode. Ook Romeinse graven zijn geconstateerd.

Een groepje studenten raakte in vervoering toen, na uiterst nauwkeurig peuteren, een gaaf urntje, gebroken glazen schaaltje en een deel van het bovenskelet geborgen kon worden (4e eeuw).

In augustus vinden instructiekampen van de AWN plaats.

Ter gelegenheid van bovengenoemde activiteit hadden enkele plaatselijke organisaties, waaronder de Heemkunde Vereniging Geleen, in de tweede helft van mei een culturele manifestatie georganiseerd met als motto Bandkeramiek-moderne keramiek.

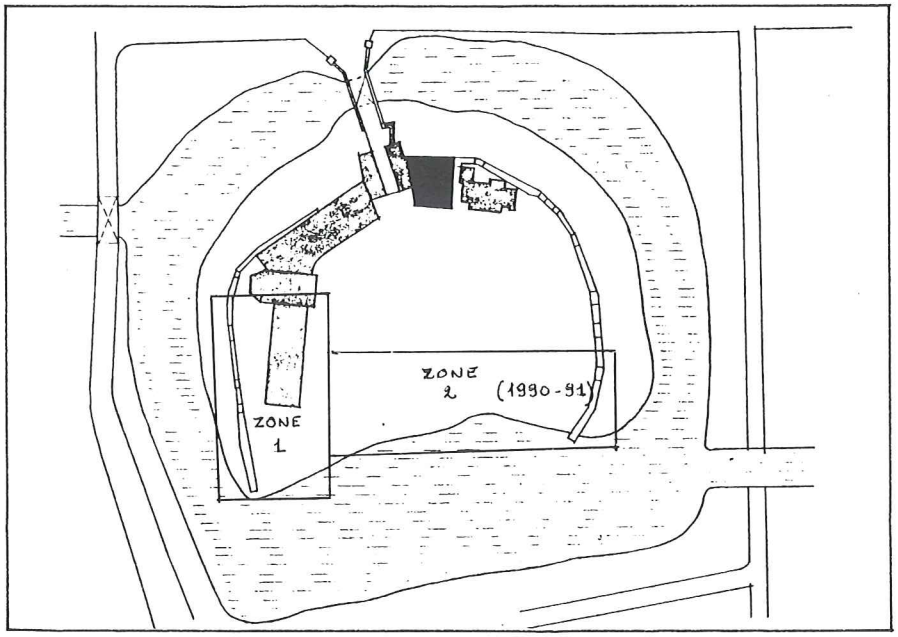

Afb. Burchtruïne Pietersheim

Burchtruïne Pietersheim (Lanaken) zomercampagne 1990

De zone benoorden en palend aan de zgn. kapel is archeologisch volledig ontsloten. In totaal kunnen we hier drie oudere bouwfasen onderscheiden:

1. De oudste delen behoren tot het oorspronkelijke burchtcomplex, in de geschreven bronnen voor het eerst vermeld in 1292 en verwoest door Luikse en Tongerse troepen in 1378. Kenmerkend is hun parement in carboonzandsteen. ZO de basis van de voormelde kapel, meer precies de opgaande muren van de kelderruimte, voor de aanzet van het koor afgewerkt met zorgvuldig opgemetselde blokken. Iets verder noordafwaarts troffen we een citerne aan, in vierkante vorm opgebouwd boven een ondoordringbare kleilaag.

2. De tweede bouwfase vormt de wederopbouw van het kasteel in het begin van de 15de eeuw. In de kiezelberm waarop de aloude weermuur was opgebouwd groef met een kelder uit, haaks op de reeds vermelde oudere "kelderruimte", opgebouwd uit maaskeien voorzien van een mergelparement. Boven de carboonzandstenen keldermuren werd een ruimte (ridderzaal?) in mergelsteen opgetrokken. Binnen vonden we, onder de pleisterlaag vage en schaarse sporen van muurschilderingen met de voorstelling van een oogsttafereel en een portret van de heer van Salm. Naast en deels boven de citerne uitgespaarde lichtnissen en muurkast.

3. Beide gebouwen zijn door brand vernield. In een derde bouwfase wilde men de verwoeste kelderuitbreiding vervangen door een imposantere ruimte met kruisribgewelven, doch de bouw werd tijdens de constructie opgegeven.

Op dit ogenblik wordt het talrijke vondstenmateriaal konform de stratigrafie bewerkt en onderzocht, teneinde tot een precieze chronologie van bouw- en afbraakfasen te kunnen komen.
Intussen werd op het terrein begonnen met de konservering en edukatieve heraanleg van deze afgewerkte zone.

Begonnen werd bovendien met de opgraving van de zone tegenover de poorttorenruïne in de open ruimte langs de gracht. Hier stootten we op de muurresten van het voormalig corps-de-logis uit de tweede bouwfase (kasteelperiode), geflankeerd door een keukenpand met haard en waterput aan de ene zijde en een kruitkamer (?) aan de andere zijde. Voor debouw van deze vleugel werd het hele noordelijke segment van de weermuur opgeruimd en de gracht tot een vijver verbreed. Wel vonden we nog een funderingsfragment van een burchtgebouw dat voordien op deze plek verrees. De ruimte rechts van het corps-de-logis geeft uit op een schietgat voor kanonvuur en bevat een grote vierkante hardstenen kuip, eertijds afsluitbaar met een deksel, mogelijk om buskruit in droog te houden. In de keuken bleef de basis van een brede haard, een groot deel van de natuurstenen vloer en de mergelstenen waterput bewaard. Deze zal zomer 1991, na konsolidatie, onderzocht worden. Diezelfde zomer zullen het corps-de-logis en de keuken verder ontsloten worden. Helaas stelden we reeds voorbije zomer vast dat het terrein grondig werd verstoord bij de intense afbraakwerken in de 19de en 20ste eeuw. Het in de loop van de 18de eeuw grotendeels in verval geraakte en zelfs gedeeltelijk ingestorte kasteel werd toen, in twee fasen (1ste h. 19de eeuw / 1913) omgebouwd als "landgebouw", d.w.z. tot schuur, stallingen en knechtenverblijf. Hierbij werden de muren herbruikt van de schuur en stoombraderij tot 1911 gelegen voor het huidige kasteel. Een laatste "machinale" nivellering van het terrein binnen de burchtruïne gebeurde na de meest recente aanbouwsels in 1955. De laatste nog zichtbare muurresten verdwenen toen onder een grond-, puin- en schervenpakket, een vermenging van recentere en oudere stratigrafische lagen.

Ook deze zomer kunnen jongeren vanaf 16 jaar deelnemen aan de edukatieve opgravings- en konserveringskampen op de burchtruïne te Pietersheim van 8-19 juli en van 19-30 augustus. Voor alle inlichtingen:

T. Waegeman
Heidestraat 118
3590 Diepenbeek
(011) 33 18 66

Peel, Maas & Kempen

In november 1990 is in Weert de Stichting Streekarcheologie Peel, Maas & Kempen opgericht. De stichting moet richting geven aan de archeologie in de regio die globaal wordt omsloten door de Peel de Maas en de Kempen. Op dit moment zijn vanuit de stichting archeologische groepen actief in de gebieden Weert, Nederweert, Budel, Maarheeze, Stamproy, Thorn, Grathem, Heel, Baexem, Heythuizen, Roggel en Meyel. De doelstellingen zijn o.a. het bevorderen van kennis door het organiseren van cursussen en lezingen, het uitbrengen van publicaties over opgravingen en vondsten, het inventariseren en behouden van bedreigde gebieden, en het onder verantwoordelijkheid en leiding van beroepsarcheologen verrichten van noodonderzoek.

De regio is onderverdeeld in kringen die veelal overeenkomen met de gebieden die door de heemkundeverenigingen (zij het op meest andere interessegebieden) worden bestreken. Alle groepen of individuelen die in de regio functioneren of actief willen worden op het archeologische gebied, worden uitgenodigd deel te nemen aan de stichting. Het belangrijkste element in het informeren van de aangesloten personen en verenigingen is het informatiebulletin van de stichting. Binnenkort komt het derde nummer uit. Informatie over de stichting is verkrijgbaar bij het secretariaat van de Stichting Streekarcheologie Peel, Maas & Kempen, p/a dhr. W. Nouwen, Aldenghoor 6, 6002 VD Weert.

WDV

Philips van Horne

Traditiegetrouw slaat de Archeologische werkgroep "Philips van Horne" uit Weert (die dit voorjaar haar 15-jarig bestaan viert) komende zomer weer haar tenten op in het land van onze zuiderburen. Van 15 juli tot 2 augustus a.s. is de groep voor de derde maal in successie bezig met opgravingen in het plaatsje Ename, op de Scheldeoever bij Oudenaarde (oost-Vlaanderen). De ongeveer uit 60 amateur-archeologen bestaande groep (in leeftijd van 16 tot 35 jaar) zal zich dit jaar concentreren op verder onderzoek van de 11de-eeuwse abdij van Ename (met name het keukenkwartier en andere bijgebouwen) alsmede de onder de abdij liggende Karolingische portus (havenstadje) die omstreeks 1000 verwoest werd.

Inmiddels zijn ook de restauratiewerken van het reeds opgegraven gedeelte in volle gang. De funderingen van o.a. pandgang, kapittelzaal en bibliotheek zijn al geconsolideerd. De plannen voor de volledige herbouw van de door de werkgroep in 1989 opgegraven abdijkerk zijn in een vergevorderd stadium. Tezijnertijd zal de abdij deel gaan uitmaken van een archeologisch park met een belangrijke educatieve functie. het opgravingsterrein is vele hectaren groot en kan het gehele jaar doorlopend bezocht worden. Een bezoek is zeer de moeite waard. De bereikbaarheid vanuit Nederland is gunstig: snelweg Weert - Eindhoven - Antwerpen (E34) - Gent (E17) - Kortrijk. Vòòr Kortrijk afslag Oudenaardecentrum, van daaruit naar het dorp Ename rijden. De ligging van het Archeologisch Park Ename wordt daar aangegeven.

Alfons Bruekers

Afb. De kwartelnesten met terra sigillata-schaaltje

Een kwartel aan de Kapoenstraat

Tijdens een opgraving op de hoek van de Kapoenstraat en de Witmakersstraat te Maastricht werd in 1989 op de bodem van een hutkom (zg. Grubenhaus) een terra sigillata-schaaltje ontdekt (1. Panhuysen e.a., 1990,).

Het was nog volledig intact en lag omgekeerd bovenop de resten van een vogeltje, waarvan de botjes uitstekend bewaard waren gebleven.

Op 6 februari 1991 werd het botmateriaal gedetermineerd door C.H. Maliepaard van het Instituut voor Praeen Protohistorie te Amsterdam. Deze wist te bevestigen dat het gaat om een jong kwarteltje en dat het skelet nagenoeg compleet is.

De hutkom kan ongeveer 400 na Chr. gedateerd worden, d.w.z. in de laat-Romeinse tijd. In deze periode kwamen in onze streken kwartels in het wild voor.

Aangezien we niet met een graf maar met de overblijfselen van een gebouw te maken hebben, kan er geen sprake zijn van een grafgift.

De ligging op de bodem van de hutkom zou op een magische betekenis kunnen wijzen.

Nader literatuuronderzoek kan interessante parallellen of andere verklaringen opleveren.

Wim Dijkman

Bibliografie:

Panhuysen, T., e.a., 1990, Maastricht. in: Stoepker, H. (red.), Archeologische kroniek van Limburg over 1988 en 1989, PSHAL CXXV (214-230).

Bijzondere status voor de gebroeders Houben

Bij de oudere generatie bekend, P.M. en J.H. Houben uit Nederweert. Twee namen nauw verbonden met de IJzertijd urnen en grafvelden op de Boshoverheide bij Weert. In de loop der jaren hebben ze een omvangrijke en gevariëerde verzameling urnen weten samen te stellen en menig bezoeker over de vloer gehad. De vele vondstmeldingen leiden tot het correspondentschap ROB.

Inmiddels is de Boshoverheide een archeologisch park en zijn de gebroe-

ders enige jaren ouder en minder in het veld actief. Als waardering voor de verdiensten voor de Limburgse archeologie kregen de gebroeders Houben nu van prof. dr. W. Willems, namens de ROB, de mededeling dat hun de bijzondere status "ROB correspondent voor het leven" was verleend.

Susteren

Op het terrein naast de Amelberga kerk is een ROB-ploeg o.l.v. Drs. Stoepker begonnen met de opgraving die mogelijk gegevens zal verstrekken over o.a. de bouwkundige situatie van het voormalige stift.

Over vondsten valt niet te klagen, maar tot nu toe, 22 mei, is er geen duidelijke tekening van voormalige bebouwing tevoorschijn gekomen.

Dat veranderde bij de aanleg van opgravingsvak nr. 3. Hier kwamen de fundamenten van gebouwen aan het daglicht, bestaande uit mergelblokken. Een eikelvormig fundament, ca. 2.5 meter doorsnede, is nog onduidelijk. Daarnaast, eveneens in mergel, een grote beerput met aansluitend een overwelfd afvoerkanaal, van mergel. De vulling van de beerput wordt zeer intensief onderzocht.

In de Hanenhof werd op 18 mei een start gemaakt met inleidingen van drs. M. de Grooth en H. Severijns, waarbij verleden en heden van de kermaiek werden belicht.

FE

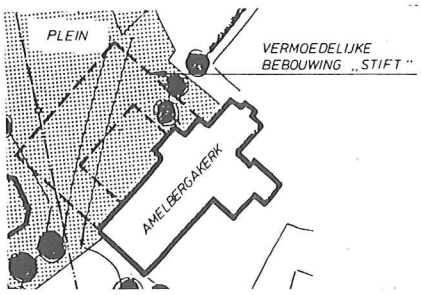

Afb. Stiftsusteren (gearceerd) Archeologisch monument.

De Rössencultuur in het Leudalgebied

De toevoeging van deze vroeg neolitische, boeren bevolking aan de toch al niet geringe lijst van archeologische culturen, staat me nog levendig voor de geest. Het was in het begin van de jaren zeventig, toen de heer Sef Slivrants uit Neer, een rijk met diepsteektechniek versierd fragment aardewerk dat reeds in 1964 gevonden was, aan de toenmalige provinciaal archeoloog Drs. J. Bloemers, aanbood met de vraag: "wat zou dit wel kunnen wezen?" Deze vraag bleek een "schot in de roos". De heer Bloemers doch zeer sterk in de herkenning van préhistorisch vaatwerk bracht uit: "mannen, dit is Rössener aardewerk". Zo werd het Leudalgebied weer een cultuur rijker.

Deze opmerkelijke reactie van de provinciaal archeoloog was begrijpelijk. Gezien het karakter van deze akkerbouwende Rössenmensen, was het niet zó logisch, dat ze ontdekt werden in onze streek. Ze werden eerder op de Lössgronden van Midden Duitsland of Zuid Limburg verwacht.

DeRössencultuur ontleent haar naam aan het plaatsje Rössen bij Merseburg a/d Saale in Duitsland, waar in 1862 een Neolitisch grafveld werd ontdekt behorende bij deze vultuur. Het was een boerenvolkje, waarvan het aardewerk vergelijkbaar was met de iets oudere Bandceramiek, waaruit ze hoogstwaarschijnlijk is voortgekomen (datering ca. 3500 v. Chr.).

De ontdekking en herkenning in ons Leudalgebied onderstreept weer eens het nut van een goede samenwerking tussen serieuze amateurarcheologen en hun professionele vakbroeders, hetgeen ook door de heer Bloemers, thans professor aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, doorlopend werd nagestreefd. Van hem ging óók het initiatief uit, dat de oprichting van een netwerk van plaatselijke correspondenten tot gevolg had.

Aan het kenmerkend Rössenfragment werd enkele jaren later nog een zgn. Breitkeil toegevoegd, die was gevonden in de buurt van het afwateringskanaal onder de gemeente Kessel.

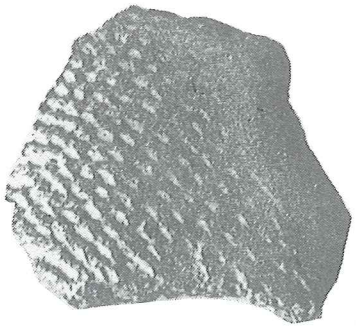

Literatuur besprekingen

Oermensen in Nederland

De archeologie van de oude steentijd. W. Roebroeks, Uitgeverij Meulenhoff. Amsterdam 1990; 120 pagina's; ill.; prijs *f* 29,50.

Dit boek werd ten doop gehouden tijdens de opening van de tweeling-expositie over de Belvédère-opgraving te Maastricht op 6 oktober 1990. Uiteraard speelt de opgraving in de Belvédèregroeve een rol in dit boek, maar de totale inhoud geeft een leerzaam verslag van gegevens uit de diverse disciplines die een bijdrage leveren aan de kennis van de oermens.

In het 1e hoofdstuk wordt het aktueel onderzoek van het paleolithicum in Nederland besproken en een geologisch beeld gegeven van plaatsen in ons land waar vondsten uit die periode mogelijk zijn:
- Keileem in Friesland, Drenthe en de Achterhoek.
- Stuwwallen in de Utrechtse heuvelrug.
- Maasterrassen en löss in Zuid-Limburg.

Wat betreft de vondsten uit Noord-Nederland wordt door de schrijver de "zaak Vermaning" aangehaald (pag. 11) die tot vrijspraak eindigde, maar die oorzaak is van nog steeds voortdurende meningsverschillen. In een wetenschappelijke verhandeling hoort zij m.i. niet thuis. Dat schrijver de betrokken collecties niet in de archeologische meningsvorming wil opnemen is zijn zaak. De wetenschappelijke meningen hierover zijn als een weerbericht, zie o.a. Palaeohistoria XV, 1973. De vondsten die in de stuwwallen werden gedaan door amateur-archeologen werden door de beroepsarcheologen aanvankelijk vrij sceptisch ontvangen. Het veranderde immers nogal wat aan het beeld van de bewoningsgeschiedenis van Nederland (pag. 12). Alsof het zo vreemd is dat bestaande beelden op hun kop gezet worden. Het boek getuigt ervan! Hoewel amateur-archeologen door wetenschappelijke onderzoekinstituten regelmatig geprezen worden als de spoorzoekers die waardevolle verkenningen uitvoeren, waren ze in dit geval verdacht, omdat ze de verdediging van Vermaning op zich genomen

hadden (pag. 13). Zodoende gingen de rijkste vindplaatsen verloren. Het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden verwierf deels de collectie van de vinders. In Zuid-Limburg werd het onderzoek op ruime schaal aangepakt, na vondstmeldingen van amateurs. Schrijver behandelt de geologie van het landschap in onze omgeving en de vondstconcentraties van vuurstenen artefacten in groeven of geheel of gedeeltelijke geërodeerde lösspakketten. Uiteindelijk blijkt de groeve Belvédère de plek waar, vanaf 1981, een langdurig onderzoek zal plaatsvinden. Daarnaast wordt het onderzoek in abri's in het "mergel"-land als toekomstperspektief genoemd.

Hoofdstuk 2 behandelt de ontdekking van de oermens, met als verrassing de publikatie van Isaac de la Peyrère verschenen in het Latijn te Amsterdam in 1655 en in het Nederduits in 1661. Een ondertitel van de "Praeadamiten" luidt: "Waer door geleert wort: Datter menschen voor Adam geweest zijn".
Vanuit dit opschudding wekkende boek gaat Roebroeks in op de veranderingen in het denken over de geologie van de aarde. Opvattingen als catastrofe, tegenover geleidelijke veranderingen in de aardvorming, en creationisme, deden hevige discussies ontstaan. Er is niets nieuws onder de zon! De derde theorie, het actualisme, geleidelijke veranderingen van hedendaagse processen, bracht met zich mee dat de tijdsfactor over de ouderdom van de aarde een andere dimensie vroeg. Hierdoor kreeg het archeologische denken de noodzakelijke ruimte om vuurstenen artefacten te koppelen aan "de mens voor Adam".
Achtereenvolgens worden John Frère, Philippe-Charles Schmerling en Jacques Boucher de Perthes ten tonele gevoerd en hun strijd om de wetenschappelijke erkenning van hun vondsten, l'Histoire se répète.
Onder invloed van Lyell kwam men in de tweede helft van de vorige eeuw tot een vooruitgang in de relatieve datering van de vondsten, waarbij Roebroeks in het kader van de "missing link" aandacht schenkt aan de Neandertal vondsten bij Düsseldorf en bij Namen en het latere onderzoek van de uit Eijsden afkomstige Eugène Dubois op Java.

Deze aanloop leidt in hoofdstuk 3 naar de wieg van de mensheid: Afrika.
In een bondig bestek worden hominide fossielen beschreven van Australopithecus africanus en robustus. Gebruik van werktuigen en hersenvolume komen aan de orde. Grote vooruitgang wordt geboekt bij het verplaatsen van de onderzoeks-terreinen van Zuid- naar Noord-Afrika; waar de Grote Slenk een rijk vondstgebied blijkt te zijn. De Leakey-familie wordt ten tonele gebracht met de activiteiten in achtereenvolgens de Olduvaikloof, de Afar-driehoek en het Turkanameer. Naast de frivool aandoende naam "Lucy", die meer dan drie miljoen jaar geleden leefde, staat de schedel KNM-ER 1470 met een wetenschappelijk identificatienummer. Eerst geplaatst met een ouderdom van 3.2 miljoen jaar, later teruggebracht tot 1.8 miljoen jaar. De naam Homo habilis "handige mens" werd geïntroduceerd, opgevolgd door de Homo erectus waarvoor drie scenario's bestaan, maar nieuwe vondsten en herbestudering van oudere collecties kunnen scenario's overboord gooien of delen ervan veranderen.

Tot slot van dit hoofdstuk wordt de verspreiding van de mens buiten Afrika behandeld (rond een miljoen jaar geleden). In Azië zijn er vondsten van menselijke bewoning tot 700.000 jaar geleden. Noord-Europa komt pas later aan bod o.a. bij Tautavel in Zuid-Frankrijk (400.000-350.000 jaar) en duikt de naam Homo sapiens op. Het is dit mensentype dat in onze streken het fenomeen van de ijstijden moest zien te overwinnen.

Hieraan is hoofdstuk 4 gewijd dat begint met een astronomisch verklaringsmodel van deze temperatuurwisseling: de stand van de hoek van de aardas, die beweegt tussen 21.4° en 24.4°, tilt genoemd en de schommeling van deze as in een cirkel, precessie genoemd. Daarbij als derde factor de verandering van de baan van de aarde rond de zon. Samen vormen deze factoren de theorie van Milankovic; factoren die de totale hoeveelheid zonnewarmte op verschillende wijze over de seizoenen verdelen. Verschillen in intensiteit die de ijstijden verklaren.

Onderzoek van diepzeesedimenten, die door kernboringen worden verkregen, brengen gegevens over de ouderdom van de afzettingen, waarbij zuurstofisotopen een rol spelen. Uit de gegevens blijkt dat veranderingen in de baan van de aarde voorafgaan aan veranderingen in het CO2 gehalte in de atmosfeer, die weer voorafgaan aan veranderingen in het klimaat. Een duidelijk voorbeeld hoe de archeologie impulsen krijgt uit andere wetenschappelijke disciplines.

Het verdere betoog gaat over ijstijdsporen op het land, niet alleen de stuwwallen, maar ook de door de wind gevormde dekzanden en lössafzettingen. Verder wordt het belang van onderzoek van fossiel stuifmeel (pollen) belicht, dat een beeld geeft van de vegetatie tentijde van de sedimentatie en het klimaat.
Ook de resten van dieren spelen een rol in het onderzoek. Hoezeer details van belang kunnen zijn blijkt uit de minieme verschillen in dikte en opbouw van het email bij de kiezen van de woelrat, die een belangrijk hulpmiddel vormen voor de relatieve datering van afzettingen.

Hoofstuk 5 is getiteld: Vertaalproblemen. Roebroeks gaat hier in op het "vertalen" van vondsten in termen van menselijk gedrag; hoe leefden onze voorouders vele honderdduizende jaren geleden?
Vooreerst werden door antropologen studies verricht naar de leefwijze van nog levende jagers-verzamelaars, b.v. Aborigines in Australië. Men vergat in eerste instantie dat deze groepen in hun ontwikkeling ook niet hadden stilgestaan en in contact met westerse culturen hun bestaanswijze veranderd hadden.
De aandacht is nu verschoven naar het beginpunt van de biologische en culturele evolutie van de mens. Bestudering van verschillen in het gedrag van niet-menselijke primaten, gorillas en chimpansees, met hedendaagse jagers-verzamelaars. Verschillende voorlopers van de Homo sapiens zouden daar waarschijnlijk ergens tussenin kunnen zitten.

De DNA-stamboom van de chimpansee speelt in het onderzoek ook een rol, evenals het sociaal gedrag binnen de groep. Ook wordt gekeken naar de gedragskenmerken die de mens, de chimpansee, de dwergchimpansee en de gorilla gemeenschappelijk hebben.
Het is gebleken dat chimpansees in staat zijn vooruit te denken naar een doel toe. Evenals bij de mens zijn kind-apen lange tijd van de moeder afhankelijk. Groepsgrootte, de verhoudingen binnen de groep en het territorium-oppervlak spelen in deze studie een rol. Ook de manier van het jagen en het gebruik van werktuigen komen aan de orde.
Bij de nog bestaande groepen jagers-verzamelaars, die dikwijls uit hun oude leefomgeving zijn verplaatst en contact hebben met "moderne" culturen, wordt nagegaan hoe- en welk voedsel ze weten te gebruiken, of jacht danwel visvangst belangrijk zijn,

hoe seksegebonden arbeidsverdeling plaats vindt, hun mobiliteit en de sociale netwerken binnen en buiten de groep. Nog moeilijker is het erachter te komen welke cultuur zij "in hun hoofd meedragen", hun wereldbeeld.
In filters op het verleden, als hoofdstuk 6, beschrijft Roebroeks hoe kennis van de mate van natuurlijke verstoring van een vindplaats een voorwaarde is om tot zinvolle uitspraken te komen. Vindplaatsvervormingsprocessen, waar ligt wat, waar komt de vuursteen vandaan, voorbewerkt of niet, welk stuk werd meegenomen, zijn onderwerpen waarover nagedacht wordt. Refitten van vuursteen gaat terug tot de oorspronkelijke vorm van de knol en geeft een beeld van de toegepaste techniek.
Gevonden botmateriaal kan zijn samengespoeld of door roofdieren zijn versleept. Snijsporen kunnen wijzen op menselijk ingrijpen, maar slachten hoeft niet altijd sporen na te laten.
Een ander hulpmiddel is het onderzoek naar gebruikssporen op stenen werktuigen, soms met goed resultaat.
Houtkoolresten kunnen stammen van een kampvuur, van een natuurlijke brand of zijn aangespoeld. Vóór 300-400.000 jaar zijn nauwelijks sporen bekend van het gebruik van vuur door de mens.
Weer een andere filter wordt gevormd door de vraag of bij een geringe sedimentatie het vondsmateriaal ontstaan is tijdens één bewoningsfase of in langere perioden waarin af en toe bewoning plaats vond.
Sedimentonderzoek blijkt in dit kader van groot belang.
Het hoofdstuk maakt duidelijk dat de filters het de archeoloog niet gemakkelijker maken.

Het onderzoek in de Belvédèregroeve wordt besproken in hoofdstuk 7, dat begint met een samenvatting van de vondsten van 1823 in het Cabergplateau, waar de groeve een onderdeel van vormt. Daarna volgt een bespreking van de geologische context en de eerste vondsten bij de start van de grote opgraving in 1981. We zien de onderzoekers tastend langs de grote groevewand om een beeld te krijgen van het in eerste instantie minder duidelijke profiel. De eerste site die gevonden wordt geeft moed, het vergraven ervan door de groeve-exploitant is teleurstellend. De vondst van kiezen van een edelhert en de schedel van een reuzenhert brengen er de moed weer in.
Het lijkt mij overbodig de achtereenvolgende vondsten te bespreken. Ze kwamen in dit tijdschrift regelmatig aan de orde.
De resultaten, die duidelijk maken dat de groeve interessant materiaal bevat, leidt tot het initiatief van de Leidse universiteit tot het inzetten van diverse disciplines: geologen, paleontologen en archeologen. Bij het veldwerk zijn het grote groepen studenten en amateur-archeologen die de hitte, het natte en het koude van de dag doorstaan.
Diverse onderzoektechnieken worden toegepast: o.a. datering via thermoluminecentie en electronen spin resonantie, refitten van vuursteen en gebruikssporen daarop. Daarnaast vergelijkingen met gegevens uit andere opgravingen.

Het voorlaatste hoofdstuk is gewijd aan de Noordeuropese context, met aandacht voor opgravingen van 400.000 jaar oud, Cagny in Noord-Frankrijk en Boxgrove aan de Engelse zuidkust; en Bilzingsleben in Oost-Duitsland, dat tussen 300 en 350.000 jaar geplaatst wordt. Verder Hoxne, Clacton en Swanscombe in Engeland en Miesenheim in het Duitse Neuwieder-Becken.
Tussen 200 en 300.000 jaar vallen Ehringsdorf bij Weimar, La Cotte de St. Brelade, een kloof op de zuidwestpunt van Jersey en Biache-Saint-Vaast in Noord-Frankrijk dat iets jonger is.
Schrijver geeft een aantal overeenkomsten en verschillen en stapt dan over op de mens die voor het eerst met de koude te worstelen kreeg, de Saale-ijstijd.
Zowel in Achenheim in Noordoost-Frankrijk en Ariendorf bij Koblenz als in de jongere niveaus van la Cotte zijn de vondsten in een lösspakket aangetroffen, hetgeen ook plaats vond in Rheindahlen bij Mönchengladbach en Mesvin bij Bergen in België.

De vraag rijst hoe deze mensen hun voedsel vonden in de strenge koude, waarin nauwelijks plantaardig voedsel te vinden was. Gesteld wordt dat in de meest koude fasen van de ijstijden Noord-Europa onbewoond bleef. Maar de Homo sapiens heeft de mogelijkheid ontwikkeld om zich aan te passen. Gebruik van vuur en huiden als kleding zijn aannemelijk; van de natuurlijke bescherming van de mens, de beharing, is niets bekend. Hutconstructies zijn vooralsnog onbekend. Uit gegevens rond 120-200.000 jaar geleden kan geconstateerd worden dat groepen over afstanden van 80 tot meer dan 100 kilometer rondtrokken, dwz. grote gebieden bestreken en zich een brede kennis van uiteenlopende landschapstypen eigen maakten en daarbij vaste punten kenden, bv. vuursteen-winningsplaatsen die herhaaldelijk bezocht werden. Dit reizen en trekken bracht sociale contacten met andere groepen met zich mee dat kon leiden tot grotere netwerken en een zekere kennis van de wijdere omgeving.

Waar komen wij vandaan? Is de slotvraag in hoofdstuk 9, dat aanvangt met de komst van de Homo sapiens neanderthalensis bij het terugtrekken van het Saale-landijs. Deze blijft tot diep in de Weichsel-ijstijd in Europa aanwezig om rond 35.000 vrij plotseling vervangen te worden door de moderne mens. Dit is tevens de grens tussen midden- en jong-Paleolithicum.
Het efficiëntere gebruik van vuursteen door de klingtechniek en de opkomst van "kunst"-uitingen zouden zijn terug te voeren tot grote verschillen in het gedrag van de beide mens-soorten: evenals bepaalde jachttechnieken en het gebruik van de kano.
De vraag of de Neanderthaler onze voorouder was of dat hij vrij snel van de aardbodem verdween bestaat nog steeds. Continuïteit, dwz. een doorlopende lijn vanaf vroege hominiden tot Homo sapiens sapiens, een lange-termijnontwikkeling in de menslijke evolutie, in één opvatting.
De andere mening laat de Neanderthaler vervangen door de uit Afrika komende Homo sapiens sapiens (ook Cro Magnon genoemd). De vervangingstheorie staat sterk.
Maar het laatste woord over de evolutie van de mens is nog niet gesproken.

Roebroeks is erin geslaagd in een kort bestek een interessant beeld te geven van een aantal facetten die een rol spelen bij het onderzoek naar onze voorouders.
Enkele foto's in het boek zijn te klein om de gelaagdheid van de profielen te verduidelijken. Verbanden tussen de figuren op pag. 8, 40 en 42 zijn niet duidelijk. De figuur op pag. 40 dient 1000 jaar aan te geven.

Deze tentoonstelling is t/m 1 september nog te bezoeken in het Rijksmuseum voor Oudheden te Leiden.

F.H.G. Engelen

Westerheem 1991-1

- Het openingsartikel van G.J. Boekschoten en D. Stapert handelt over

"De oudste kunst ter wereld"; archeo-mystiek te Drachten. Het artikel is geschreven als reactie op een tentoonstelling over prehistorische "figuurstenen" in het Museum "IT Bleekershûs" te Drachten in de zomer van 1990. Hier werden honderden voorwerpen, voornamelijk van steen, met door de samenstellers gegeven dateringen vanaf 2,5 miljoen jaar geleden, gepresenteerd.
Boekschoten en Stapert beschouwen de meeste voorwerpen op de tentoonstelling als natuurlijke stenen (vooral vuurstenen) en gebruiken in relatie tot het tentoongestelde de termen "incerto-facten" en "archeo-mystiek".

- M. Kisters schrijft over: Een Romeinse kalkoven in Nijmegen. Deze voor Nederland unieke, uit tufsteen opgebouwde kalkoven, is in 1986 aan de Waalkade door de ROB opgegraven. De schrijver gaat uitvoerig in op de verschillende types kalkovens die de Romeinen kenden en op het kalkbrandprocédé, de funktie en de datering van deze Nijmeegse oven.

- W. Hupperetz: Benen scharnieronderdelen uit de Romeinse tijd. Het artikel handelt over benen artefacten die geïnterpreteerd worden als scharnierfragmenten van kleine kistjes, die voor het merendeel op de brandstapel (begrafenispraktijk) werden meegegeven. Vindplaatsen uit Belgische en Nederlands Limburg en aangrenzende gebieden worden genoemd. Naast de datering en de funktie, wordt tevens aandacht besteed aan de vormgeving en het materiaalgebruik van de scharnieronderdelen.

- R.R. Knoop: Archeologisch Informatie Centrum (AIC). Beschreven worden de voorgeschiedenis en de doelstellingen van dit centrum. Met ingang van 1 oktober 1990 staat het AIC de Nederlandse Archeologie ten dienste voor kontakten met een groter publiek. Wat men wel en niet kan (en wil) doen, staat uitvoerig beschreven. Het AIC is ontstaan uit een overeenkomst tussen de Stichting Nederlandse Archeologie (SNA) en het Rijksmuseum van Oudheden (RMO), alwaar het AIC onderdak heeft gevonden (adres: Postbus 11114, 2301 EC Leiden, tel. 071 - 146246).

Westerheem 1991-2

- Het openingsartikel is van E. Jansma (IPP). Zij beschrijft het "Dendrochronologisch onderzoek aan es uit Romeinse beschoeiingen te Valkenburg (Z.H.)". In tegenstelling tot de groei van eik, die zeer geschikt is voor dendrochronologisch onderzoek, wordt die van es in hoge mate bepaald door alleen op locaal niveau werkzame omgevingsinvloeden. Het essehout van deze vindplaats vertoont tevens "het Bonsai-effect". Over deze fenomenen en het dendrochronologisch onderzoek van deze vindplaats, handelt dit artikel.

- A. Fuldauer en D. Kempers: "Heiligenfibel" en waterput in Hengelo (Overijssel).

- J. Zijlstra schrijft over: Finns Fibula? Belangwekkende vroeg-middeleeuwse vondsten te Wijnaldum. De terpvondsten van Wijnaldum (Friesland) worden hierin beschreven waar o.a. veel fibulae gevonden zijn. In de vijftiger jaren is een zeer uitzonderlijke vondst gedaan; een buitengewoon grote en kostbare -disk on bow fibula- die zeer rijk is uitgevoerd. Volgens de schrijver vervult dit Friese kroonjuweel uit de vroege-middeleeuwen (plm. 600) een brugfunktie tussen Kent en Gotland, en moet behoren tot een Fries vorstengraf. De dorpsnaam Wijnaldum zou volgens zijn hypothese een reminiscentie van een Friese heersersnaam Winwald, alias Finn Folcwalding, kunnen zijn, wiens bestaan rond 600 moet worden gesteld. De vondsten vormen de aanleiding voor een opgraving, die in 1991 door het BAI en het IPP in het terpencomplex van Wijnaldum zal worden uitgevoerd.

- H. van Gangelen: Een fragment van laat-middeleeuws sgraffito-aardewerk met een moralistische trommel en fluit-decoratie. Besproken wordt een groot fragment van een bord, gevonden in Hoorn, met een vanuit sociaalhistorisch oogpunt interessante decoratie (omstreeks 1500).

- C.J. van Roon beschrijft: De Krijgsman - Een bewogen molengeschiedenis. Het betreft de opgraving in 1990 door een AWN-werkgroep van een drietal molenfunderingen uit de 15e - 17e eeuw van molens die na elkaar aan de Meldijk in Uitgeest gestaan hebben en waarvan de laatste bovengrondse resten pas in 1953 waren opgeruimd.

- H. Hasselt: AWN en Monumentenwet 2; zetten de discussie voort in een reeks die in 1990 in Westerheem verschenen is, als reaktie op een artikel van Jurien Bos over metaaldetectie. H. Hasselt is sekretaris van The Coinhunters Company, en F. Zeiler is oud-eindredakteur van Westerheem. Voor- en nadelen van het gebruik van de metaaldetector worden erin besproken.

J.P. de W.

Graven bij Valkenburg III

Graven bij Valkenburg III (archeologisch onderzoek 1987-1988). Het derde en laatste gedeelte (207 pagina's) in de serie "Graven bij Valkenburg", waarin de laatste opgravingsperiode 1987-1988 wordt behandeld, is uitgegeven door Eburon-Delft 1990, onder redaktie van E.J. Bult en D.P. Hallewas.
In twintig korte bijdragen worden diverse aspecten van het onderzoek belicht. Romeinse vondsten vormen de hoofdmoot, maar Vroege IJzertijd en vroege Middeleeuwen werden niet vergeten. Goed geïllustreerd, met literatuurlijst.

F.E.

Nagekomen Persbericht voor Archeologie in Limburg

Op grond van hun verdiensten voor de Limburgse archeologie zijn de heren F. Engelen (Sittard) , J.H. Houben (Nederweert), P.H. Houben (Nederweert) tot ere-correspondent van de ROB benoemd (correspondent voor het leven).

H. Stoepker

Tentoonstellingen

Nieuw onderdak Streekmuseum Stevensweert

Twee factoren bepaalden de verhuizing: de noodzaak van een grote onderhoudsbeurt van het (inmiddels te klein geworden) museumkerkje en het beheren van het na de herindeling vrijgekomen gemeentehuis. Voor dit laatste was de Stichting Gemeenschapshuis Stevensweert, met o.a. de opdracht het scheppen van een nieuwe huisvesting voor het Streekmuseum en de bibliotheek.

Op zaterdag 13 april was het zover. In het gerenoveerde ex-gemeentehuis werden een Trefcentrum en Peuterspeelzaal in gebruik genomen en in de voorbouw het Streekmuseum op de begane grond, met de bibliotheek op de eerste verdieping. Het grote aantal belangstellenden maakte duidelijk hoezeer de bevolking zich met deze aanwinst verbonden voelt.

Na de onthulling van het A.N.W.B. informatiebord en het defilé van het Schuttersgilde St. Rochus met de vijf vendelzwaaiers, een kleurrijk gebeuren in volle zon, kon het Gemeenschapshuis bezichtigd worden. De ruimte voor het museum heeft een belangrijke uitbreiding ondergaan met aandacht voor nog niet vertoonde stukken, zoals grote fragmenten botten uit de prehistorie. Opmerkelijk zijn de baggervondsten, waaronder een Romeins wijaltaar (2e eeuw), een zilveren tafelpoot (1e eeuw), maar ook ijzeren kanonkogels.

Rond de maquettes, van het kasteel, de vesting Stevensweert en buitenverblijf Walborg, zeer geslaagde werkstukken van ons lid Harry Rutten, zijn munten geëxposeerd van de graven Van Den Bergh, 1580-1582 en 1616-1632, oude kaarten van het gebied "Eiland in de Maas", en een aantal voorwerpen uit de vroegere inventaris van Walborg, schilderijen van leden van de familie Hompesch, alsmede de adelsbrief uit 1868 van Adolf van Hompesch. Een fraai streekmuseum.

Samen geraapt 1981-1991

Van midden mei tot midden juni gaf de werkgroep archeologie van de Heemkunde Vereniging De Lemborg een beeld over de werkzaamheden gedurende de eerste tien jaar van haar bestaan. Dit gebeurde door een kleine tentoonstelling in het Stedelijk Historisch Museum De Tempel te Sittard, waar diverse facetten van de werkzaamheden werden belicht.

Dhr. John Glaser, voorzitter van de werkgroep, werd aangesteld tot correspondent ROB.

Archeologisch Limburg 1987-1989

Op vrijdag 3 mei vond in de hal van het Gouvernement te Maastricht de opening plaats van bovengenoemde tentoonstelling, die een beeld geeft van het archeologische onderzoek in Limburg in de jaren 1987-1989, zowel door beroeps- als amateurarcheologen.

Het initiatief hiertoe is genomen door de in Limburg werkzame beroepsarcheologen die om de drie jaar een door de provincie reizende expositie willen houden, met een keuze uit de meest interessante vondsten en opgravingen uit de voorafgaande periode.

Na een inleiding door prof. dr. W. Willems, direkteur ROB was het de beurt aan drs. G. Kockelkorn om de expositie te openen.

Een eenvoudige, sober opgezette tentoonstelling die uit drie jaar bodemonderzoek enkele stukken per cultuurperiode onder de aandacht brengt en daarmee de gehele provincie bestrijkt.

De expositie zal nog worden getoond in Heerlen, Weert en Venlo.

Inhoud

Romeinse vondsten uit de dorpskern van Heel 17
Wim Hupperetz.

Maastricht-Klinkers, een opgraving op de Caberg (slot) 24
Liesbeth Theunissen

Archeologisch Project Heuvelland Zuid-Limburg 26
J. en D. Franzen en H.J. Janssens

Jaarverslag Archeologische Vereniging Limburg over 1990 28

Limburgensia 29

Literatuurbesprekingen 32

Tentoonstellingen 36